

~~5. Зарубіж~~ / 106

МІКОЛА ГОГОЛЬ.

89.7-2

955

Лекуроae

РЕВИЗОР.

Комедія на 5 дій.

Переклав Микола САДОВСЬНИЙ.

під піс, що...
тебе; ага, ось:
новник з інс...
Київ.
ського Союзу Споживчих Товариств.
1918.

ДІЕВІ ОСОБИ.

Антон Антонович Сквозник-Дмухановський, город
Ганна Андрійовна, його жінка, [ничий]
Марія Антонівна, його дочка.
Лука Лукич Хлопов, директор школи.
Амос Федорович Ляпкин-Тяпкин, суддя.
Артем Шилипович Земляника, попечитель бого
угодних інституцій.

Івац Кузьмич Шпекин, поптмейстер.
Петро Іванович Бобчинський } Місцеві дідичі.
Петро Іванович Добчинський }
Іван Олександрович Хлестаков, чоловік з Пе
Йосип, його слуга. [тербургу
Християн Іванович Гібнер, повітовий лікарь.
Хведір Іванович Люлюков } Поважані в мі
Іван Лазаревич Ростаківський } сті урядовці.
Степан Іванович Коробкин
Степан Ілліч Уховертов, пристав.
Свистунов }
Пуговкин } Поліцай.
Держиморда }
Абдуліц, купець.
Хавронія Петровна Підшльопкина, слікарша.
Жінка унтер-офіцера.
Мишка, слуга городничого.
Служка в трактирі.
Гости, крамарі, міщене, прохачі.

ДІЯ I.

ЯВА 1.

Кімната в домі городничого. Городничий, попечитель дого-
угодних інституцій, директор школи, пристав, лікарь і двоє
квартальних.

Городн. Я запрохав вас, панове, для того, щоб
сказати вам дуже неприємну новину: до нас йде ре-
візор.

Амос Фед. Як ревізор?

Арт. Пилип. Як ревізор?

Городн. Ревізор з Петербургу, інкогніто, та
ще й з секретним дорученням.

Амос Фед. На тобі!

Артем. Пилип. От тобі й на! Не мала баба
клопоту!

Лука Лук. Господи Боже мій! Та ще й з сек-
ретним дорученням!

Городн. Я наче передчував: сьогодня мені всю
ніч снились якісь такі два незвичайні пацюки. Єй, та-
ких я ніколи не бачив. Чорні, надзвичайно величезні.
Шідійшли, понюхали й одійшли... От я Вам прочитаю
листа, що я одібрав від Андрія Івановича Чміхова; ви
його знаєте, Артеме Пилиповичу. Ось що він пише:
„Любий мій друже, куме і добродію... (мимрить собі
під ніс, швидко пробігаючи очима рядки) і оповістити
тебе; ага, ось: спішу сповістити тебе, що приїхав чи-
новник з інструкціями обдивитись всю губернію, і

особливо наш повіт (*піднімас пальця до гори*). Про це я дізнався від самих певних людей, хоча він і видає себе за приватну людину. Знаючи, що за тобою, як і за кожним, єсть де-які грішки, бо ти чоловік розумний і не любиш пропускати того, що до рук пливє... (зупиняється) Ну, тут своє... „то ражу тобі. мати все це на увазі, бо він може приїхати кожну годину, як що вже й не приїхав часом і не живе де-небудь інкогнито... вчора“... Ну, тут вже домашні справи: „сестра Ганна Кирилівна приїхала до нас з своїм чоловіком, Іван Кирилович все грає на скрипку“... й ин., ин... Так от, яке діло.

А м. Фед. Угу, діло таке надзвичайне, дивовижне, більш ніж дивовижне. Це щось не дарма.

Лука Лук. За для чого ж це, Антоне Антоновичу? Від чого? І чого до нас єде ревизор?

Городн. (*Зітхнувши*) За для чого? Так вже, знать, нам на роду написано (*Зітхнув*). До цього часу, дякуючи Богові, добирались до других місць, а тепер прийшла й на нас черга.

А м. Фед. Я так думаю, Антоне Антоновичу, що тут єсть більш політична причина. Тут от яке діло: Росія... еге... думає розпочати війну, а міністерія, розумієте, і підсилає чиновника, щоб дізнатись, чи нема тут де-небудь зради.

Городн. От так юнкварив! А ще й розумний чоловік. В повітовім місті—зрада. Що ж то воно пограничне, чи як? Та звідціля, хоч три роки скачи, ні до якого царства не доскочиш.

А м. Фед. Ні, ні, я Вам кажу... Ви не тее... Ви не... Начальство має свої погляди. Дарма, що далеко, а воно собі мотає на вуса.

Городн. Там чи мотає, чи не мотає, а я своє зробив, вас попередив. Дивіться-ж. З свого боку я

де-які роспорядки зробив, ражу й Вам. Особливо вам, Артеме Пилиповичу. Запевне, що приїжий чиновник захоче обдивитись підвладні вам богоугодні інституції. От же, зробіть так, щоб все було, як слід: ковпаки щоб були чисті, і хворі щоб не скидались на замурзаних ковалів, як то звичайно вони ходять по-домашньому.

Арт. Пилип. Це пусте діло. Ковпаки можна надіти чисті.

Городн. Крім того слід над кожним ліжком хворого написати по-латинському, чи там якою іншою мовою... Це вже вас стосується, Христіане Івановичу. Всяку хворобу: коли хто заслаб, якого дня. Погано ще й те, що у вас хворі такий міchnий тютюн палять, що кожного разу починаєш чхати, як тільки увійдеш. Та ѹ краще б було, коли б їх менше, а то враз нарікатимуть, що мовляв, мало догляду, або що лікарь малотямущий.

Арт. Пил. Ну, що до лікарювання, то ми з Христіаном Івановичем це діло знаємо досконало. Що близче до натури,—тим краще; дорогих ліків ми не вживаємо. Чоловік простий, коли умре, то й так умре... а коли очунає, то й так очунає. Та, правду кажучи, Христіанові Івановичу важко було б з ними розмовляти: він же по-руському ні бельмеса.

Христ. Іван, (Подає згук, трохи зхожий на і, трохи на е).

Городн. Вам теж радив-би, Амосе Федоровичу, звернути увагу на урядові заклади. У вас там в передніх сінях, куди приходять прохачі, сторожі держать гусей, та ще й з малими гусенятами, які те й роблять, що сновигають по під ногами. Воно, звісно, хто каже,—хазайство завести всякому бажано, чому й сторожеві

Його не завести, та тільки, знаєте, в такому місці, якось не личить. Я вже давно хотів вам про це сказати, та все забував.

Ам. Фед. От я їх сьогодня звелю всіх на кухню забрати; хочете?—приходьте пообідати.

Городн. Окрім того, погано, що у вас просується в самім присутствії всяке дрантя, а над самою шахвою з паперами висить мисливський малахай. Я знаю, ви любите полювати, але вже на який час краще його зняти, а там, коли пройде ревизор, можна зніову його повісити. Теж засідатель ваш... Він, правду кажучи,—чоловік тямущий, тільки-ж від нього такт хпе горілкою, наче позад його одчинив хто двері до шинку. Це теж погано. Я хотів давно про це з вами побалакати, та все не мав змоги, не пам'ятаю, щось мені перешкоджало. Єсть де може, хоч які ліки, коли це справді, як він каже, у нього з роду такий дух. Порадьте йому, поки-що, заїдати цибулею, або часником, або там ще чим. В цім ділі може стати у пригоді Христіян Іванович.

Христ. Ів. (Знов подає той-жє самий згук).

Ам. Фед. Ні, вже цього духу з нього вигнати не можна. Він каже, що ще як він був малою дитиною, мамка його спустила на підлогу, і з того часу від нього почало горілкою відгонити.

Городн. Та я, бачите, так тільки звернув вашу увагу на це, щож тичеться до внутрішніх розпорядків і до того, що Андрій Іванович у своєму листі звє грішками, я нічого не можу сказати. Та воно й говорити про те не варти: де-ж хто бачив на світі людину, щоб була без гріха? Це вже так Сам Господь Бог постановив і вольтерьянці даремне супроти цього гласують.

А м. Фед. Що ви вважаєте, Антоне Антоновичу, грішками? Грішок до грішка не підходить. Я от всім кажу прямо, що хабарі беру, але чим беру хабарі? — хортами, та й то щенятами. Це зовсім інша річ.

Городн. Ну, там чи щенятами, чи чим іншим, воно все таки хабарь.

А м. Фед. Е, ні, Антоне Антоновичу! От, приміром, коли у кого-небудь хутро коштує 500 карбованців, а у жінки шаль...

Городн. Ну, що ж з того, що ви берете хабарі хортами, щенятами. За теж ви в Бога не віруєте, ви ж і в церкві ніколи не буваєте, а я в вірі твердий і кожної неділі вистоюю обідню в церкві. А ви... У-у. Я вас добре знаю: як послухаеш, що тільки ви верзете про утворення світу, то волосся дуба ~~стас~~ *стас* стас.

А м. Фед. За те сам до всього дійшов, своїм власним розумом.

Городн. Ну, знаєте, іноді з великого розуму, гірш ніж його зовсім би не було. Байдуже, я тільки так згадав про повітовий суд, а, правду кажучи, це така інституція, що її сам Бог береже. Навряд, щоб хто-небудь туди заглянув. А що вам, Луко Лукичу, як директорові школи, треба потурбуватись, особливо про вчителів. Вони—люде, правду кажучи, вчені, вчились там по всяких колегіях, та тільки де-хто з них має дуже погані звички, як то в кожного вченого взагалі звички йдуть поруч з ученистю. Один з них, приміром, той що має таке грубе обличча... не згадаю тільки як його прозвіще, ніяк не може обйтись без того, щоб, коли вийде на кафедру, не зкривити морду отак (*робить морду*), а потім почне вигляжувати з підборіддя свою бороду. Воно, коли він ученикові зкриється писка, це ще й нічого може, воно там так і тре-

ба, про це я не берусь міркувати. Але ж подумайте, коли він зробить так ревизорові?—вийде дуже кепсько. Ревизор зможе подумати, що він перекривляє його, і тоді, чорт його зна, що може статися!

Лука Лук. Ну, що ж мені з ними робить? Я вже кілька разів і сам йому про це казав—не помогає. Оце на тім тиждні зайшов до класу наш маршалок, а він йому таку пiku зкорчив, якої я з роду не бачив. Він тес зробив, може, від щирого серця, а мені маршалок докоряв, що, мовляв, вольнодумству молодь навчас.

Городи. Теж саме я повинен сказати і про вчителя історії. Він—голова вчена, це зразу видно, і знання нахапався силу, але оповідає про все з таким запalom, що, навіть, себе не пам'ятає. Я раз якось його слухав: ну, то поки він росказував про асірійців та вавилонян—ще нічого, але ж, як договорився до Олександра Македонського,—ей, не можу вам вимовити, що з ним сталося. Я злякався, думав, що пожежа, ю Богу! Зскочив з кафедри, і з усієї сили торох кріслом об підлогу. Воно, хто каже,—Олександр Македонський був великий полководець, але нащо ж крісла ламати? Це тільки збитки казні.

Лука Лук. Це—правда вапша, він страшенно запальний. Я вже не раз йому про це казав... Що ж, каже: „як хочете, а за—для науки я й життя свого не пожалю“.

Город. Так вже, знати, від Бога, що розумний чоловік або п'яница, або таку морду скорчить, що хоч з хати тікай.

Лука Лук. І не доведи Господи служити по вченій часті. Всього бійся: всякий втручається, кожний хоче показати, що й він розумний.

Город. Це ще нічого,—інкогніто кляте! Ну, як загляне: а, ви тут, мої лебедики, а хто—спитає—тут суддя? Ляпкин-Тяпкин! А давай-но мені сюди Ляпкина-Тяпкина. Хто попечитель богоугодних інституцій? Земляника! Давай сюди Землянику... Ось де болячка!

Я ВА 2.

Ti-ж i поштмейстер.

Поштм. Розтлумачте мені, панове, що, який чиновник іде?

Город. А ви хіба ще не чули?

Поштм. Та чув від Петра Івановича Бобчинсько-го; він оце тільки що був у мене в конторі. *за поши*

Город. Ну і щож? Як ви гадаєте, в чим тут діло?

Поштм. А щож тут довго думати: війна з турком, от і все!

А м. Фед. Наче в голові у мене був: я теж саме думаю.

Город. Іменно. Обидва влучили пальцем в небо.

Поштм. Істинно, кажу, війна з турком. А все француз, а все француз підкручує!

Город. Яка там війна з турком?! Туркові чи скрутиться, а нам то, запевне, змелеться. Погано буде тільки нам. Це так, як зараз день на дворі. В мене лист єсть.

Поштм. Так ви ж так і кажіть. Тоді війни з турками не буде.

Город. Ну, що ж, як ви, Іване Кузьмичу?

Поштм. Та що там я. Як ви, Антоне Антоновичу?

Город. Щож я. Страху, правду кажучи, велико-го нема, а так трошки, начеб то... Купці та горожанство мене трошки бентежить. Кажуть, ніби я їм дозолив, а я й-Богу, коли що і взяв з кого, то від щирого сер-

ця; мені здається (бере під руку і відводить на бік), чи не було якого на мене наклепу? Поміркуйте: і чого справді до нас йде ревизор? Слухайте, Іване Кузьмичу, чи не можна-б було, за-для загального нашого добра, кожного листа, який прибуває до вас у контору: і сюди, і відсіль, знаєте, так, трошки підпечатать і прочитати: чи не має тамчого-небудь, якого наклепу, чи просто якось листування. Як що нема нічого цікавого, можна знов запечатати, а то й так можна віддати розпечатаним.

Поштм. Знаю, ви мене не вчіть. Я це завжди роблю, не те, щоб там ляку ради, а просто, кажу вам, з цікавості: страшенно люблю знати, що є в світі нового. Дуже цікаві бувають листи, які тільки описують пасажі!.. Краще, ніж у „Московських Відомостях.“

Город. І щож, скажіть будь-ласка, чи не трапляється вам прочитати про якого-небудь чиновника з Петербургу?

Поштм. Ні, про Петербурзьких не трапляється, а про Костромських і Саратовських багато пишуть. Шкода, що ви не читаете листів. А які є чудові листи! Оце нещодавно один поручик пише приятелеві і жартовливо змальовує баль... дуже, дуже, гарно... „Життя мое, мій мілій друге, тече—каже в емпиреях, панночок сила, музика грає, штандарт скаче... дуже, дуже гарно пише. Воно мені так уподобалось, що я залишив собі. Хочете, прочитаю.

Город. Ні, тепер мені не до того. Так будь-ласка, Іване Кузьмичу, як що випадком наскочите на яку-небудь скаргу або наклеп, довго не думавши,—в піч.

Поштм. З великою радістю.

Ам. Фед. Ой, глядіть, достанеться вам коли-небудь.

Поштм. Ой, Боже мій! як же й страшно!

Діз'юнкт в бік.

Город. Пусте. Друге діло, як би ви з цього робили яку публіку, а то щож?—це хатні справи.

Ам. Фед. Кепське діло заварилось! А я, правду кажучи, йшов до вас, Антоне Антоновичу, щоб попоштувати вас сучечкою. Рідна сестра того песика, що ви знаєте. Ви-ж чули, що Чептович і Варховинський глека розбили, почали позиватись, а мені—це на руку ковінька, просто сказати, роскіш. Ловлю зайців на землях і в того, і в другого.

Город. Батечку мій, не милі мені тепер ваші зайці, у мене інкогніто кляте засіло в голові! Так от і чекаю, що ось-ось одчиняться зараз двері—і шасть...

ЯВА З.

маленька лялька
Ті-ж і Добчинський та Бобчинський (обидва вбігають засапаються).

Бобч. Надзвичайна річ.

Добч. Несподівана звістка!

Всі. Що там таке, що?

Добч. Несподіване діло. Прийшли ми в гостиницю...

Бобч. (перепиняє). Прийшли ми з Петром Івановичем в гостиницю...

Добч. Пострівайте, Петро Івановичу, я розновім...

Бобч. Е, ні, дайте я... постривайте, постривайте, ви ж так не роскажете...

Добч. Та ви ж зібъетесь і всього не пригадаєте...

Бобч. Пригадаю, Ії-Богу, пригадаю все по черзі. Тільки не перебаранчайте, хай я роскажу. Панове, скажіть, Бога ради, щоб Петро Іванович не перебаранчав...

Город. Та кажіть, Бога ради, що там таке! У мене серце мало не вискочить з грудей. Сідайте, па-

нове. Беріть стільці. Петро Івановичу, нате вам стільчика. (*Всі сідають навколо обох Григоріїв івановичів*). Ну, ка жіть же, що там таке?

Бобч. Постривайте, постривайте, все по-черзі... Як тільки я мав честь вийти від вас, після того, як вас дуже збентежив той лист, що ви одібрали. Еге, так, кажу, я зараз же забіг... Будь-ласка не перепиняйте, Петро Івановичу. Я вже все, все, знаю і по черзі. Так кажу, я бачите, забіг до Коробкина,—не застав його вдома. Тоді я—до Ростаковського, теж не застав і Ростаковського. Тоді я до Івана Кузьмича, щоб і його сповістити про цю несподівану новину. Вертаючись назад, зустрічаю Петра Івановича...

Добч. (*хутко перебиває*). Біля рундучка, де продаються пиріжки...

Бобч. Біля рундучка, де продаються пиріжки. Зустрівши Петра Івановича, я й питаю його: чули вже, яку звістку одібрав Антон Антонович з певного джерела. А Петро Іванович чув вже від вашої Явдохи, що ходила за чимсь до Пилипа Антоновича Почечуєва...

Добч. (*перепингле*). За барилком для французької горілки...

Бобч. (*відхиляє його руки*). За барилком для французької горілки. От ми й пішли вдвох з Петром Івановичем до Почечуєва. Будь-ласка, Петро Івановичу, не тее... не перебаранчайте, прошу вас, Бога ради, не перебаранчайте. Еге, пішли, кажу, до Почечуєва, по дорозі Петро Іванович і каже: „зайдемо до трактиру. Щось у мене в шлунку млоть. Зранку і до цього часу нічого не їв, так млоть, аж труситься в животі“... Еге, в животі у Петра Івановича отака рахуба. А в трактирі, каже, привезли сьогодні свіжої съомги, от ми, каже, і тее,

перекусимо. Пішли: тільки що ми на поріг до ресторації, коли це раптом молодий панич...

Добч. Гарненський на виду, в цівільній одежі...

Бобч. Гарненський на виду, в цівільній одежі,ходить, знаєте, так собі по кімнаті і на обличчі розусідочність, фізіономія... рух такий і тут (*показує на чоло*) видно сила всякої всячини. Мене так, буцім, щось шпигнуло. Я й кажу Петру Івановичу: тут щось не те, певно. А Петро Іванович кивнув пальцем і покликав буфетчика Уласа; Петро Іванович і питає його тихенького: „Хто цей молодий чоловік?“ А Улас і каже: це—каже...— Та не переривайте, Петро Івановичу, Бога ради, не переривайте, Ви ж все одно не розкажете: Ви ж шепелявите—це одно, а друге—у вас один зуб свистун. „Еге, каже, молодий чоловік — чиновник, еге. Іде з Петербургу, а по фамилії, каже, Іван Олександрович Хлестаков; еге, а Іде, каже, в Саратівську губернію і, каже, дуже погано поводиться. Другий тиждень живе—не виїздить, бере все в гостиніці на-бір і ні копійки не хоче платити“. Як сказав мені це Улас—то в мене в голові наче раптом розвиднилось. Е, кажу, я до Петра Івановича...

Добч. Ні, ні, постривайте, Петро Івановичу, це я сказав—„е“.

Бобч. Спершу ви сказали, а потім і я ж сказав. „Е“—сказали ми вдвох з Петром Івановичем, чого це він сидить два тиждні, коли йому шлях лежить в Саратівську губернію? То оце ж він і є той чиновник.

Город. Хто, де, який чиновник?

Бобч. Чиновник, той самий, про котрого до вас писано в листі—ревизор!

Город. (*з переляком*). Та що ви? Господь з вами! Не може статись, ще не він!

Добч. Він! Я вам кажу—живе другий тиждень,
грошей не платить і не їде. Хто-ж інший, як не він?!
Подорожню прописано до Саратова.

Бобч. Іменно, кажу, він! Такий цікавий, до всього додивляється. Побачив, що ми з Петром Івановичем Імо съомгу, більше через те, що у Петра Івановича з животом рахуба... Еге, то так по тарілках наших і зорів. Мені аж страшнозробилося.

Город. Господи, помилуй нас грішних! Де ж він там живе?

Добч. В п'ятому числі, під сходи.

Бобч. В тім самім, де той рік проїзди офіцери побились.

Город. І давно, кажете, він там живе?

Добч. А вже тижднів зо два буде. - Приїхав він на Василя Єгиптянина.

Город. Два тиждні! (на-бік) Рятуй мене сила Божа! За ці два тиждні вибили різками унтер-офицершу! Арештантам не видавали харчів. На вулицях, як на смітнику: скрізь брудота! Осудовисько, осудовисько! (хапає себе за голову).

Арт. Пил. Ну що ж, Антоне Антоновичу,— ходім всі гуртом до гостиниці!

Ам. Фед. Ні, ні, стривайте, не так. Поперед треба, щоб іхав голова, за ним духовенство, купецтво; от і в книзі ліянія Івана—Масона...

Город. Ні, постривайте, дозвольте я вже сам. Не первина. І не в таких бувальнях бував, та й то викручувався, ще й спасибі доставав! Бог не без милості, а козак не без щастя. Поможе і тепер! (До Бобчинського) Кажете, він—молодий чоловік?

Бобч. Молодий, зовсім молодий. Років двадцять три-чотири, не більше.

Город. Це добре. Молодого легче буде обчеркнуть курячим зубом. Біда з старим чортом, а молодого від разу видко, чим він дихає. От що, панове. Ви готуйтесь кожен по своїй галузі, а я пойду сам, або хоч і з Петром Івановичем, так буцім об'їзжу місто, а до гостиніці, мовляв, щоб довідатись, чи не зазнають приїжжі яких неприємностів? Ей, Свистунов!

Свистунов. До послуги.

Город. Біжи зараз за приставом, або стій, ти мені будеш потрібний. Пошли там кого-небудь, щоб яко мога швидчедо мене пристава, а сам вертайся сюди. (Квартальний біджить).

Арт. Пил. Ходім і ми, Амосе Федоровичу, справді, щоб не трапилося якої біди.

Ам. Фед. Але чого вам боятися? Ковпаки чисті наділь на хворих і кінці в воду.

Арт. Пил. Які там ковпаки? Хворим лікарь звелів габер-суп даватъ, а в мене по всіх усюдах так капустою тхне, що хоч носа затуляй.

Ам. Фед. А я таки цілком спокійний. Справді, кому прийде в голову охота згадати про повітовий суд. Ну, а коли й загляне в якийсь папер, то й життя своє прокляне. Я от п'ятнадцятий рік вже сижу на суддівськім місці, а як гляну в докладну записку,— тільки руками розвожу. Мені здається, що сам Соломон не розібрав-би, де там правда, а де—кривда. (Суддя, попечитель, директор школи і пошт-мейстер виходять і здібуються у дверях з квартальним).

Я ВА 4.

Городничий, Бобчинський, Добчинський і Квартальний.

Город. Дрожки запряжено?

Кварт. Готові, стоять.

Город. Іди зараз на вулицю... ні, стій. Піди привнеси... Де ж інші? Чого ж ти тут один? Я ж казав, щоб Прохоров був тут. Де Прохоров?

Кварт. Прохоров в часті, але він тепер нічого не варт.

Город. Як не варт?

Кварт. Істино. Його вранці привезли такого п'яного, як дим, і от вже два цебра води на голову вилили, а до пам'яті ніяк не приведуть.

Город. (*Ханає себе за голову*). Ах ти, Боже мій, Боже мій! Біжи швидче на вулицю, або ні, біжи перш у кімнату, чуеш? і принеси відтіля мені шпагу і новогого капелюха. Петро Івановичу, ходім.

Бобч. І я з вами, і я з вами... Дозвольте і мені, Антоне Антоновичу!

Город. Ні, ні, Петро Івановичу, не можна, не можна, не приходиться, та й на дрожки не помістимось у трьох.

Бобч. Нічого, нічого, я ззаду півником-півником побіжу за дрожками. Мені тільки, щоб хоч одним оком в щілинку крізь двері подивиться, як він з вами розмовлятиме.

Город. (*Бере у квартирального шпагу*). Біжи зараз мені, візьми кілька чоловіка десятників, хай кожний з їх візьме... А як шпага подряпана! Клята купецька душа Абдулін—бачить, що у городничого вже досить старенька шпага, а наче йому повилазило?—нової не пришло! Ах лукавий і подлій народ. І, запевне, злодюги, вже доноса за пазухою тримають. Хай, кажу, кожний візьме в руки по вулиці—пфу. Бодай тебе черти взяли! по вулиці—по мітлі! і гарнен'ко щоб вимели всю вулицю, що йде від трактиру, та щоб мені чисто вимели! Чуєш? Та дивись мені: ти, ти, я тебе знаю, ти

все там кумаєшся, та крадеш в халяви срібні ложки?!
 Гляди мені! Що ти зробив з купцем Черняевим—та?
 Він дав тобі на мундір два аршини сукна, а ти потяг-
 нув всю штуку. Дивись мені, не по чину почав братъ.
 Ну, пішов!

Я В А V.

Ti-ж і пристав.

Город. Степане Іллічу. Ради Бога, де вас носить?
 Що це за нещастя!

Прист. Та я був тут за ворітьми.

Город. От що. Слухайте сюди, Степане Іллічу.
 Чиновник з Петербургу приїхав. Які там ви зробили
 розпорядки?

Прист. Все зроблено, як ви звеліли. Кварталь-
 ного Пуговкина я послав з десятником.

Город. Де ж Держиморда, що я його не бачу?

Прист. Держиморда поїхав гасити пожежу.

Город. А Прохоров знов п'яній?

Прист. П'яній.

Город. Ну, як же це ви могли дозволити?

Прист. Та Бог його знає. Вчора за містом ви-
 бухла бійка—поїхав туди, щоб утихомирить, а вернув-
 ся, хоч зуби вибери!

Город. Слухайте ж сюди, зробіть так: кварталь-
 ний Пуговкин, він високий на зріст, то хай стане на
 містку для порядку. Та, от ще що: розваліть, яко мога
 швидче, старий паркан, що біля шевця, і поставте віху
 начеб-то планіровка. Воно бачите, чим більше руїни,
 тим відніще діяльність начальства. Ой, Боже-ж мій. Я
 й забув, що біля того паркану навалено, більше як на
 сорок підвод, всякого сміття! Що за клятий народ! Не

Державний архів
театральних спектаклів
УРСР

Бібліотека № 8900

встигнеш поставити де-небудь пам'ятник, а чи прямо тин, чи паркан, чорт його батька знає відкіля нанесуть, навезутъ, накидають всякого сміття. (Зітхнув) Та от-що, коли б чиновник спітав всю службу: „чи задоволені?“ — щоб сказали: „всі, мовляв, задоволені, Ваше благородіе!“ а котрий буде не задовольнений, то я його потім задовольню... Ох-xo-xo-xo. Грішні, вельми грішні єсьмо! (Бере шабатурку замісъ троххутного бриля). Боже, поможи мені, тільки, щоб цей раз з рук зійшло, то я таку поставлю свічку в церкві, якої ще, як світ стоїть, ніхто не ставив: на кожну анахтемську купецьку душу накину по три пуди воску. О, Господи Многомилостивий! Ідемо, Петро Івановичу. (Надягає на голову замісъ троххутного бриля шабатурку).

Прист. Антоне Антоновичу, та це ж шабатурка, а не бриль.

Город. (Жбурляє її на землю) Шабатурка, чи не шабатурка, чорт її бери. Ага, от що: коли спитають, чом і досі не вибудовано церкви в Богоугоднім, на яку п'ять літ тому асігновано було гроші, то кажіть: мовляв, почали будуватъ, та згоріла. Я про це і в рапорті писав. А то — щоб хто-небудь з великого розуму не ляпнув, що її й не починали. Та ще скажіть Держиморді, щоб він менче давав волі своїм кулакам, а то він задля порядку всім ставить синяки попід очима і правому, і винуватому. Ідемо, Петро Івановичу. (Іде ізнов вертається). Та не пускайте ви салдат на вулицю, бо клята гарніза надіне поверх сорочки мундіра, а з низу нічого. (Всі пішли).

Я ВА VI.

Ганна Андріївна і Марія Антонівна вибігають.

Ганна Андр. Де ж це вони? Боже мій! (Одчиняє двері). Чоловіче! Антоша! Антоне! (Говоре швидко). А все

через тебе, через тебе. Я булавочку, я косиночку!
 (Біжить до вікна й кричить) Антоне! Куди ти? Що? Приїхав? Ревизор? З вусами? З якими вусами?

Город. Потім, потім, душко.

Ганна Андр. Що—потім? Як-то потім? Я не хочу потім, я хочу зараз! Чуєш, одно слово: хто він, полковник? Га? Поїхав! Ну, постривай, я тобі це пригадаю в свій час! А все ця: мамочко, мамочко, підождіть, зашиплю ззаду косинку, я зараз! От тобі й зараз! Нічого й не довідалися. А все кляте кокетування: почула, що поштмейстер тут, і почала перед листрами вихиллятися, то з одного боку, то з другого підійде. Заклали собі в голову, що він до неї залишається, а він і в думці не покладає, навіть, коли одвернешся,—то перекривляє тебе.

Марія Ант. Ну, що ж робить, мамочко? Через годину, саме більше—дві, ми довідаємося про все.

Ганна Андр. Через годину, через годину! дякую вашому таткові! Втішила! Ще скажи: через місяць,—буде краще. (Вихилляється з вікна). Чуєш, Явдохो? Га? Що? Явдохо, ти чула там, приїхав хто? Не чула?—от дурна! Махає руками. Хай собі махає, а ти все б таки його роспитала. Нічого не можна допитатися? бо в голові глузду нема, тільки хлопці на умі! Га? Швидко поїхали? то що з того, треба було побігти за дрожками. Іди, йди, зараз, чуєш?! Побіжи й роспитай мені гарненько: куди поїхали, що то за приїжжий, який він з себе—чуєш? Очі які: чорні, чи ні? і негайно мені вертайтеся назад—чуєш? Ну ж бо, швидче, швидче, швидче! (Кричить весь час, поки не впаде завіса. Завіса ховас іх обох, коли вони стоять біля вікна).

ДІЯ II.

ЯВА 1.

(Невелика кімната: номер гостинниці. Ліжко, стіл, чамайдан, пуста пляшка, чоботи і щітка для чищення одягу.
Йосип лежить на ліжку).

Йосип. А чорт би вбив твого батька, так юсти хочеться, аж у животі корчить. Така гуркотня, наче цілий полк в тарабан б'є і в сурми сурмлять. Не додемо до дому, та й тільки. Ну, що ти скажеш? От вже другий місяць минає, як виїхали з Петербургу. В дорозі всі грошенята проциндрив, голубчик, тепер лежить, підобривши хвоста, як собака. А вистачило-б; ще й як вистачило-б на дорогу; так ні, бач, треба в котрімсь місці себе показать. (передразнює) „Гей, Йосип. Іди подивись найкращу кімнату, та щоб обід був не аби-який, я не можу юсти чорт-зна-чого, мені треба, щоб обід був он який“. Хоч-би ж що путне було, а то всього легістратур, та й тільки. Теж з приїзжими знайомство зводить, в карти грає, от і дogravсь. А, та й обридло мені отаке життя, нема кращого життя, як в селі. Воно, правду кажучи, нема такої публичності, зате менше клопоту, лежи собі на печі, та й жуй калячі. Воно, хто каже,—Петербурзьке життя й порівняти до тутешнього не можна. Аби гроші були, а що до життя, то що й казать. Політика, кіятри, собаки тобі танцюють, все що хочеш. Знов же і розмову ведуть на делікатну ногу. Підеш на Щукин,—крамарі тобі теж кричать „поштенейший“, на перевозі у човні з чиновниками їдеш поруч. Захотів кумпанії,—іди до

крамнички, там тобі гвардіон-кавалер розкаже і про лагері, і, навіть, про те—що всяка зірка на небі означає; так от, як на долоні, все тобі викладе. Офицерша стара іноді забреде,—иноді покоївочка така загляне, що... (*усміхається, трусить головою*). Галантейне по-воджіння, ніколи поганого слова не почуєш, всякий тобі каже—„ви“. Надокучило, прымірно сказати, тобі пішки йти, береш візника, сідаєш і Ідеш—паном діло, а не хочеться тобі платити, можна,—біля кожного ж дому ворота наскрізь. В одні зайшов, а в другі вийшов—чорта пухлого знайдеш! Одно погано: інший раз попоїси добре, а вдруге—здихай з голоду, от як тепер, а то все він винец, не хто як він. Що ж ти з ним зробиш. Батько пришле грошей, замісьць того, щоб приберегти—куди. Пішов бенкетувати. На візникові іздить, кожний день в кіятрі, а потім дивись, через тиждень і посила на базар нового фрака продавати. Іншого разу то все до сорочки продасть, нічого нема, крім того, що на юому: сюртучок та шинелька... Єй, правда. А сукно таке—справжнє, аглицьке. Сотні півтори карбованців один фрак коштує, а на ринку за двадцять спустиш: про штани, то вже нічого й казать—за безцінь ідуть. А все через що?—Через те що діла не робить, замісьць того, щоб іти на службу,—він по прошпекту шпацірує, а ні,—в карт гуляє. Ох, як би-б старий пан довідався. Він би не подивився на те, що ти—чиновник, а як би заглянув тобі туди, звідки ноги ростуть, то ти днів чотири чухався-б. Служить, так служить! От тепера хазяїн гостинниці сказав, що не даєть їсти, поки не заплатить за те, що вже раніш поїв; а чим він заплатить? (*зітхнув*). Ох, Боже мій, Боже мій. Хоч би якого-небудь борщику; здається, ввесь світ-би ззів. Стukaє... чи не він іде?. (*Швидко скоплюється з ліжка*).

ЯВА 2.

Йосип і Хлестаков.

Хлест. На, візьми. (*подає капелюха й ціпочок*). А, ти знову качався на ліжку?!

Йосип. Навіщо мені качатись? Що я не бачив вашого ліжка, чи що?.

Хлест. Брешеш, лежав; що я не бачу? всю ж постіль помнято.

Йосип. Навіщо мені ваша постіль? Що, я не знаю, що таке постіль? У мене є ноги, я й постою. Навіщо мені ваше ліжко?.

Хлест. (*Ходить по хаті*). Подивись там, в кисеті, чи нема тютюну?

Йосип. Де там той тютюн візьметься? Вже чотирі дні, як останній попалили.

Хлест. (*Ходить, потім говорить дуже й рішуче*). Слухай... Ей, Йосипе!

Йосип. Що зволите?

Хлест. (*Вже не так рішучо*) Ти піди туди...

Йосип. Куди?

Хлест. (*Голосом, зовсім не рішучим і не дужим, який близько до прохання*) Та, вниз до буфету. Скажи... щоб зараз мені обідати дали.

Йосип. Ні, вже я й ходить не хочу.

Хлест. Як ти смієш, дурню?

Йосип. Та вже там, як хочете, все одно, хоч і піду, нічого з того не вийде. Хазайн сказав, що більше вже обідати не дастъ.

Хлест. Та як же він сміє не дати? От вигадки!

Йосип. Він не те що, а ще каже: до городни-
чого піду. Що це справді?—каже: третій тиждень пан
твій громпей не платить. Ти, каже, з твоїм паном— зло-

длоги, говорить, шахраї, каже, і пан твій—шарлата-
ньюга й мотюга. Бачили ми, каже, отаких арештантів і
падлюк, як твій пан.

Хлест. А ти вже радий, худобо, все мені пере-
казувати.

Йосип. Каже: так всякий приде, нап'є, наїсть
в борг, а потім його ніяк звідціль не викуриш. Я
жартувати з вами не буду, а просто в часть, а потім
в тюрягу.

Хлест. Ну, ну, ти, дурню! годі блягувати. Іди й
скажи. От ішо подла тварюка!

Йосип. То вже краще я самого хазяїна до вас
покличу.

Хлест. Навіщо мені твій хазяїн здався? Іди й
скажи.

Йосип. Та я, паничу...

Хлест. Ну, чорт тебе бери, іди й клич хазяїна.
(Йосип пішов.)

Я ВА З.

Хлест. *(сам)* Страшенно їсти хочеться. Трошки
пройшовся, думав перехочеться,—ні, чертяка його роз-
носила ще гірше. Ех, як би був в Пензі не гайнував
грошей, вистачило б доїхать до дому. Піхотний капи-
тан—ідолів син, підкосив мене. Штос навдивовижу,
бестія, ріже. За яку-небудь чверть-години облупив мене,
як сидорову козу. А всеж таки хотілось мені ще раз
з ним помірятись. Шкода тільки, що не зустрінусь
вдруге. На вдивовижу подла місцина. На що вже в
паршивій крамниці з овочами і там нічого не дають в
борг? Це вже просто таки—свині. *(Починає свистіти: спер-
шу з опери „Роберт“, потім, ні се, ні те.)* Нема й доси нікого.

ЯВА 4.

Хлестаков, Йосип і трактирний служіска.

Служка. Хазяїн веліли спитати, чого вам треба.

Хлест. А, здоров, брат. Як ся маєш?

Служка. Слава Богові.

Хлест. Ну що ж, як там у вас в гостиниці, все гараад?

Служка. Хвалити Бога все добре.

Хлест. Багато є проїзжих.

Служка. Є, хвалити Бога, чимало.

Хлест. Слухай, милий друже, мені й досі не приносять обідять, так ти піджени там іх, щоб швидче подавали. Діло, бачиш, таке: мені після обіду треба буде де-що зробити.

Служка. Коли ж хазяїн звеліли нічого більше не давати в борг. Вони, навіть, сьогодня хочуть іти скаржитись городничому.

Хлест. За що ж скаржитися? Ну, ти—розумний хлопець—розсуди сам, треба ж мені що-небудь їсти, чи ні? Я ж так можу зовсім охлянуть. Мені, розумієш, страшенно їсти хочеться! Я не жартую.

Служка. Та воно так. А він каже: я йому їсти не дам, поки не заплатить за те, що поїв. Отак і каже!

Хлест. А ти, голубчику, його усвісти.

Служка. Як я його буду усвіщать?

Хлест. Ти скажи йому, що як же, мовляв, трέба ж йому їсти що-небудь. Гроші—грошима... Він думає, що як йому, хамові, не попоїсти день-два—нічого, то так і другому. Що це за новина?!

(Служка ѹ Йосип пішли).

Я В А 5.

Хлест. (*сам*). Погано, це вже зовсім погано, коли й справді він нічого не дасть попоїсти. А хочеться, так хочеться, як ще, здається, ніколи не хотілось. Хіба пустить що—небудь з одежі? Штани, або що, продатъ? Ні, краще вже поголодати, за те приїхати до—дому одягнутим по Петербурському. Шкода, що Йосип не позичив карети. А добре було б під'їхати до—дому в кареті! Підлітаєш таким чортом-бісом до якого-сь там сусіди-поміщика до ганку з лихтарями, Йосип сидить ззаду, одягнутий в ливрею! Уявляю собі, як би всі заметушились! Що таке? хто такий? Увійшов лакей (*витягається, показуючи, буцім ввійшов лакей*) — Іван Олександрович Хлестаков з Петербургу, прикажете принять? Вони, дурні куркулі, певно не знають, що тò значить „прикажете принять?“ До їх, коли приїде який—небудь клишоногий поміщик, то так і лізе, як свиня в огород, прямо в гостину. До дочечки, такої гарненької, пухкенької, як пампушечка, підійдеш „Вельможна панино, який я“... (*потираючи руки, стукнувши ногою*) Тъфу... аж нудить, так їсти хочеться.

Я В А 6.

Хлестаков, Йосип і служка.

Хлест. Ну, що?

Йосип. Несуть обідать.

Хлест. (*Лякаючи в болоні і злегенька підстрибуочи*) Несуть, несуть, несуть...

Служка. Хазяїн звеліли переказать, що це вже останній раз дає обід.

Хлест. Що там: хазяїн, хазяїн! Плюватъ я хотів на твого хазяїна! Що там на обід?

Служка. Суп і печея.

Хлест. Як? Тільки всього дві переміни.

Служка. Тільки всього.

Хлест. А це що таке? Я такого обіду не приймаю. Ти піди й скажи йому, що це справді за порядки. Це вже занадто мало.

Служка. А хазяїн казали, що це занадто багато!

Хлест. Соусу чому нема?

Служка. Соусу нема.

Хлест. Чому нема?—питаю. Я сам бачив, коли проходив біля кухні; там багато де чого готувалось. І в єдалальні сьогодня вранці два якісь куценькі панки Їли съомгу і ще багато де—чого.

Служка. Та воно, хто каже—єсть то воно єсть, а тільки нема.

Хлест. Як нема.

Служка. Так от, нема, та й тільки.

Хлест. А съомга, а риба, а котлети.

Служка. Та все є задля тих, котрі достойніці.

Хлест. Ах ти—дурень.

Служка. Може й так.

Хлест. Порося ти паршиве... як це, вони їли, а я не повинен їсти. Через що ж це, чорт би тебе взяв, я не повинен того їсти, що вони? Хіба вони не такі проїзжі, як я.

Служка. Та воно, звісно... начеб такі, та тільки не такі.

Хлест. Як же це так?

Служка. Та так. Вони, бачте, їдять і гроші платять.

Хлест. Ну, я з таким дурнем і балакать не хочу. (*Наливає суп і їсті*). Що це за суп? Я тебе питую, що це за суп? Це просто літепло, наліте в миску, ніяко-

го смаку; чимсь смердить. Я не буду такого супу їсти, принеси кращого.

Служка. Як не хочете, я й візьму. Хазяїн казали, як не хочете,— то й не треба.

Хлест. (Захищає суп рукою) Ну, ну, ти дурень, не руш! Ти звик там поводитися з іншими. Я, брате, тобі не хтось такий; зо мною раю поводитись обережніше. (ість) Боже мій, що це за суп! (ість) Мені здається, ні один чоловік на всім світі не їв такого супу. Якесь пірря плаває замісць масла. (ріжче курку) Ай, ай, ай, яка курка! Давай печене! Там супу трошки зосталось. Йосипе, візьми собі. (ріжце печене). Що це за печеня? Хіба це печеня?

Служка. А щож це по вашому?

Хлест. А чорт його зна, що це таке, тільки це не м'ясо, це підошва запечена, сокира, ну, тільки, не м'ясо. (ість) Шахрай, грабіжники, каналії! А чим годують гостей! І щелепи заболять, поки розжуєш хоч один шматок. (колупа пальцем в зубах) Падлюки! Цілком, наче, дубова кора, ніяким чином витягти не можна, зуби почорніють від такого обіду. Шахрай. (Витирає губи серветкою). Більше нічого нема?

Служка. Нема.

Хлест. Каналії! Розбійники! хоч би який-небудь соус, або солодкий пиріг. Грабіжники! обдирати проїзжих, тільки вміють! (Служка прибирає й виносила разом з Йосипом)

Я В А 7.

Хлест. (сам). Так, наче нічого не їв... тільки розохочився. Коли-б були дрібні гроші, послав би на базар і купив би хоч франзолю.

Йосип. (*увіходе*). Там городничий приїхав, питає про вас.

Хлест. (*злякавшись*). От тобі й маєш! Ця тварюка—трактирщик вже встиг поскаржитись. Ну, що як і справді, він потягне мене до острогу? Ну, коли делікатно попросить, я нічого... Пі, ні, з якої речі, я не хочу. Там по місту лазять офицери і народ, а я, наче, навмисне напустив шпiku і переморгнувся з однією купецькою дочкою... Ні, цього не буде, я не згоден... та що ж він таке? Як він, справді, посміє! Що я йому,—купець який—небудь, чи ремісник? (*байдориться й винесується*). Та я йому просто скажу:—Яке ви маєте право, я вам не... яке ви... (*Ручка на дверях вертиться*)
Хлестаков зблід і корчитися)

Я ВА 8.

Хлестаков, Городничий і Добчинський.

Городничий, увійшовши, зупинився. Обидва злякані. Кілька хвилин дивляться один на другого витріщинши очі).

Город. (*Оправляється і простягає руки по швам*).—Бажаю здоровля на многі літа.

Хлест. (*кланяється*). Мое поважання.

Город. Прошу вибачитъ...

Хлест. Нічого.

Город. Мій' прямий обов'язок, яко начальника тутешнього міста, повсяк час турбуватися про те, щоб приїжджим і всім благородним людям не було ніяких утисків...

Хлест. (*Спершу заїкається, але потім говорить сміливо*). Так, але що ж робить? Я тут ні в чім невинен... Я потім все заплачу... Мені з маєтку пришлють і я заплачу. (*Добчинський виглядає з-за дверей*). Він сам більше винен: м'ясо на обід подають, як підошву; або суп,

який це суп? Замісць супу, він чорт його зна чого налив, помий якихсь, я його вихлюпнув з вікна... Він тут мене голодом морить цілими днями... Чай, наприклад, смердить рибою, а не чаєм. Завіщо ж я... От іще! Чи, бач, пак...

Город. (*Лякаючись*). Прошу вибачитъ, я, ей, правду кажу, тут ні в чим не повинен. На ринку в мене м'ясо завжди саме найкраще. Холмогорські крамарі привозять, люди тверезі і поводження зразкового. Я, навіть, не знаю, де він бере таке м'ясо. А коли що тут не так, то... Дозвольте просить вас переїхати зо мною в друге помешкання.

Хлест. Ні, я не хочу! Знаємо ми, що то за друге помешкання! Це до острогу. Яке ви маєте право? Як ви смієте? Та я зараз, я... я служу в Петербурзі... я... я...

Город. (*На-бік*). О, Господи, помилуй мене грішного! Який лютий... Про все дізнався, все вже росплескали, кляті крамарі.

Хлест. (*Позує*). Та ви, хоч, не то що, зо всією вашою командою,—не піду! Я просто до міністра. (*Стукає кулаком по столі*). Що ви втвркмачили собі в голову? Хто ви? Що ви?

Город. (*Витягається і весь тримтить*). Помилуйте, не губіть. У мене жінка, діти маленькі... Не посиrottіть! Не робіть мене нещасним!

Хлест. Е, ні, я не згоден. От іще витівки! Яке мені діло? Через те, що у вас жінка і діти,—я повинен іти до тюряги! Гарні вигадки! (*Бобчинський виглядає з дверей і, злякавшись, ховавтесь*). Ні, дякую вам, я не згоден!

Город. (*Тремтічним голосом*). З недосвідченості, Богом присягаюсь, з недосвідченості. Недостача, злидні, самі знаєте. Казенного удержання не вистачає на чай,

на цукор. А коли й були які хабар'ки, то самі маленькі: з гардеробу що-небудь, та так іноді, що є до столу. А що стосується до унтер-офіцерши—увдови, вона перекупка,—яку я буцім вибив різками, то це справжня брехня, прикликаю небо в свідки, що брехня. Це все вигадали мої вороги. Це такий народ, що радніщи мене в ложці води утопити.

Хлест. Мені нема ніякого діла до ваших ворогів. (*подумавши*). Я не розумію, навіть, за-для чого ви мені тут про ваших ворогів та про унтер-офіцершу—увдову згадуєте. Жінка унтер-офіцера, то інше діло, а щоб мене вибить, далеко ходите... Не в ті взулись! Що це? Ач, який митець! Гроші я заплачу, розумієте, заплачу, але в мене їх тепер немає. Я через те тут і сижу, як турецький святий, що в мене ні копійки грошей за душою.

Городн. (*на-бік*). У, хитра бестія! Бач, куди карючку закандзюбив! Якого туману напустив. Прокуси, коли хочеш. Не знаєш, з якого боку й під'хать. Що буде, то й буде, а вже спробую! (*Голосно*). Коли ви й справді маєте потребу в грошах, чи може в чім,—я в туж хвилю до вашої послуги. Мій прямий обов'язок допомогти приїжджим.

Хлест. Грошей дайте, дайте в борг, я зараз запитаю трактирщика. Мені не багато, карбованців двісті, навіть, менше.

Город. (*Дає гроши*). Рівно двісті, не турбуйтесь, навіть, не лічіть.

Хлест. (*Вере гроши*). Красненько вам дякую! Я вам вишли з хутора туж мить... У мене це не довго. Я бачу, ви—благородний чоловік. Тепер щось іншого.

Город. (*На-бік*). Фу, слава тобі Господи! Гроші взяв. Здається, діло на добрій дорозі. А я йому замісць двох сотень—чотирі всуцув.

Хлест. Гей, Йосипе. (*Йосип увійшов*). Поклич сюди служку. (*До городничого і Добчинського*). А що ж це ви, панове, стоїте? Прошу сідати. (*Добчинському*). Милости прошу.

Город. Дякуємо, ми й так постоїмо!

Хлест. Сідайте, будь ласка, сідайте. Я тепер бачу вашу справжню щирість, вашу прихильність, а то, правду кажучи, я зразу подумав, що ви мене... (*Добчинському*). Сідайте, прошу. (*Городничий і Добчинський сідають. Бобчинський виглядає у двері й усміхається*).

Город. (*На-бік*) Треба йти сміливіше, навпростець. Він, бач, хоче, щоб його вважали за інкогніто... Добре, стривай я тобі зараз жучків підпушту, прикинусь, ніби я зовсім не знаю, що він за один! (*Голосно*). Ми оце ходили по службі, от з Петром Івановичем Добчинським, тутешнім дідичем, і зайшли навмисне в гостиницю, щоб довідатись, чи добре з приїжджими поводяться, бо я,—повинен вам сказати, не так—як там інші городничі, яким ні до чого ніякого діла нема, але я, крім своїх прямих обов'язків, що по закону до мене належать, ще, яко християнин, лічу своїм обов'язком виповняти Божі закони чоловіколюбія, щоб всякому смертному був гідний його прийом.—І от, наче в нагороду, Бог привів звести таке приємне знайомство.

Хлест. Я теж сам дуже радий, дуже радий. Правду кажучи, не приди ви сюди, довго б тут просидів, бо просто Вам кажу: немав би, чим заплатити.

Город. (*На-бік*). Ач якого жука підпускає: не мав би чим заплатити! (*Голосно*). Дозволю собі одно питання: куди і в які місця ваша подорожня?

Хлест. Я йду до Саратівської губернії, до себе на хутір.

Город. (З ироничною посмішкою). До Саратівської губернії?... Угу... Бреше гладко і не почевоніє. Е, голобчику — з тобою треба хитро-мудро. (Голосно). Добре діло надумали. От, хоч би сказати про дороги, скажемо, з одного боку неприємність: коней задержують,... а з другого боку — розвага для ума. Ви, звичайно, так, більше за-для розваги ідете?

Хлест. Ні, бачите, батько мене викликає до себе. Розгніався старий, що я й досі ні до чого не дослужився в Петербурзі. Він гадає, що так тільки приїхав до Петербургу, зараз тобі і Володимира на шию повісить. Ні, я б послав його самого, хай би він попотерся по тих канцеляріях.

Город. (На-бік). Бачили, які кулі виливає! І батька старого теж сюди приплів! (Голосно). Довго думаєте прожити на хуторі?

Хлест. Сам не знаю. Бачите, мій батько дуже упертий, старий хрін, і дурний, як чобіт. Я йому просто скажу: як хочте, а я жить без Петербургу не можу. За-для чого я повинен тратити свої молоді літа в селі, поміж мужиками. Тепер не той світ настав, моя душа жадає просвіти.

Город. (На-бік). Мудро узлик зав'язав! А бреше, бреше, як рівно і ніде не спотикнеться! А глянуть, таке мізерне, що здається на нігті роздавив би. Ну, та постривай, я тебе таки виведу на чисту воду, ти мені роскажеш все. (Голосно). Істину правду кажете. Що можна зробити в глухому місці? От, хоч би сказати — тут вночі не спиш та все працюєш на користь отчизні, не жалуєш нічого, а нагороду — невідомо ще коли і яку.

будеш мати. (*Оглядає кімнату*). Здається, в цій кімнаті є вонкість.

Хлест. Препогана кімната, а блощиці, повірите, такі, яких я зроду не бачив: як собаки кусають!

Город. Скажіть! Такий освічений гість терпить та ще від кого?—від якої-небудь непотрібної блошиці, що й, навіть, на світ не слід родитися! Та тут начебто й темненько?

Хлест. Зовсім темно. Хазяїн завів такий лад, щоб свічик не давати. Иноді хочеться що-небудь зробити, почитати, чи там иноді прийде бажання щось написати,—не можу: темно, темно, як у грішника в кишенні.

Город. Насмілююсь просити вас... але ні, я недостойний.

Хлест. А що.

Город. Ні, ні, боюсь, недостойний.

Хлест. Що там таке, кажіть?!

Город. О, коли б я смів... У мене в дома є чудова кімнатка задля вас, світла, покійна... Але, ні, ні, почувала, сам почувала, що це вже булоб задля мене надзвичайна честь. Не гнівайтесь. Й-же Богу, від щирої душі це кажу.

Хлест. Навпаки, з великою радістю! Я дуже вам вдячний. Мені самому далеко приємніше в приватнім домі, ніж в цій коршмі.

Город. А як я буду радий, то й сказати не можу. А що вже жінка зрадіє! В мене така натура: хлібосольство з дитячих літ, особливо—коли гість освічена людина. Не подумайте, що я це кажу з улесливости, нехай Бог боронить, а цього... не маю, я це кажу від щирого серця.

Хлест. Дуже вам вдячний. Я теж не люблю людей двохличних. Прямо вам кажу, мені дуже подобається ваша одвертість і щирість, і я, признаюсь вам, нічого більше не потрібую, аби мені виявили поважання і приязнь, приязнь і поважання.

Я В А 9.

(Ті-ж і служюка з трактиру, за ним Йосип. Бобчинський визирає з дверей).

Служка. Зволили кликати?

Хлест. Так. Рахунок.

Служка. Я ж вчора приніс Вам другий рахунок.

Хлест. Я не повинен пам'ятати твоїх дурних рахунків. Кажи, скільки там всього слід?

Служка. Першого дня Ви пообідали, другого дня закусили съомгою, а вже потім все чай пили в борг.

Хлест. Дурень. Почав тут вилічувати. Кажи— скільки всього слід?

Город. Та Ви не турбуйтесь: він підожде. (До служки) Геть з очей—тобі пришлють!

Хлест. (ховаючи гроши). І то правда.

(Служка виходить. Бобчинський виглядає з-за дверей).

Я В А 10.

Городничий, Хлестаков і Добчинський.

Город. Може бажали-б обдивитися де-які місцеві інституції, примірно—богоугодні й інші.

Хлест. А чому ж ні.

Город. А потім подивитесь, як у нас ідуть діла... який лад...

Хлест. З великою охотою, залюбки (Бобчинський вистромлює голову).

Город. Потім, коли бажаєте, відтіля—повітову школу обдивитесь, порядок, як у нас вчать наук.

Хлест. Згода, згода.

Город. Потім, як що ваша ласка, заглянете до острогу, обдивитесь місцеві в'язниці, поцікавитесь—як у нас держать арештантів.

Хлест. Навіщо ж в'язниця? Зовсім зайве. Краще всього—ми обдивимось богоугодні інституції.

Город. Воля Ваша! А як Вам буде ліпше: на свою екіпажі, чи може—як що ласка—зо мною на дрожках?

Хлест. Так, я вже краще поїду з Вами на дрожках.

Город. (*тихо Добчинському*). Слухайте сюди: біжіть Ви, та тільки хутенько, розумієте, на весь дух і віднесіть дві записочки: одну в богоугодне, а другу жінці. (*До Хлестакова*). Насмілоюсь просить дозволу написати в Вашій присутності пару рядків жінці, щоб вона зготувала все до зустрічі такого поважного гостя.

Хлест. Не варт турбуватися, про те... от і атрамент, тільки паперу—нē знаю... Хіба на цьому рахункові?

Город. Дуже вдячний. Я тут напишу. (*Пише і про себе говоритъ*). Побачим, як діло піде після снідання, коли роздавимо пляшечку товстопузки. Ти ж ще не знаєш, у нас є губерніальна мадера: на звір не показна, а за те з ніг звалить і слона. Мені тільки будізнатися, що ти за птах і з якого боку від тебе боронитися! (*написав записки і віддає Добчинському, який підходить до дверей, але в цей момент двері зризаються з завісок і Бобчинський, який весь час підглядав, падає заразом з половиною дверей на сцену. Всі злякані. Бобчинський підводиться*)

Хлест. Що з Вами? дуже забилися? де?

Бобчинськ. Нічого, нічого, не турбуйтесь; пепрощаю, чи Вам не перешкодив? А мені нічого, тільки трошки зверху носа невеличку моргульку посадив. Я зараз забіжу до Християна Івановича: у нього є пластырь такий, що зразу загоїться.

Город. (*Робить Бобчинському докірливу ознаку. До Хлестакова*). То нічого, не вважайте. Прошу покірно. А Вашому челядникові я скажу нехай віднесе чемодана до мене. (*До Йосипа*). Любий мій, ти перенеси всі речі до мене, до городничого. Тобі всякий покаже. (*Хлестакову*) Прошу. (*Пропускає поперед себе Хлестакова й іде за ним, але обертається і з докором розмовляє з Бобчинським*). Ну, вже й ви! Не знайшов другого місця, щоб упасти! Простягся, наче чорт зна що таке. (*Йде, за ним Бобчинський*).

Завіса.

ДІЯ III.

ЯВА 1.

Ганна Андрієвна та Марія Антоновна стоять біля того ж таки вікна, що в першій дії і в тих же самих позах.

Ганна Андр. Ну, що, бачиш, от вже майже цілу годину ждемо, а все ти з своїми фигами-мігами. Зовсім одяглась, ні. Ще треба біля люстра крутиться. Ніколи не слід її слухати. Така досада, така досада. І як на гріх—ні душі! Наче все навколо повірало.

Марія Ант. Та, ю же Богу, мамочко, хвилини через дві про все дознаємось. Вже швидко і Явдошка повинна прийти. (*Дивиться в вікно і радісно кричить*). Ой, мамочко. Он хтось їде в кінці вулиці.

Ганна Андр. Де? де? У тебе взагалі якісь фантазії. Ну, їде. Хто ж це їде? Невеличкого росту, у фраці.. Хто ж це? А це просто досадно. Хтоб це був?

Марія Ант. Та це Добчинський, мамочко.

Ганна Андр. Який Добчинський! Тобі завжди що-небудь таке приверзеться... І зовсім же не Добчинський. (*Обмахується хусткою*). Гей Ви, швидче ідіть сюди.

Марія Ант. Вірно кажу, мамочко, Добчинський.

Ганна Андр. Знов свое, наче навмисне, щоб тільки перечити. Кажу тобі, що це не Добчинський.

Марія Ант. А що, а що, мамочко! Бачите — Добчинський?

Ганна Андр. Ну, Добчинський, бачу, щож з того, аби суперечити. (*Кричить у вікно*). Швидче, швидче. Чого Ви так лізете! Ну що? Де він? Га? Та кажіть

бо відтіля, все одно. Що? Дуже строгий? Га? А чоловік, чоловік? (*Трохи відходить з прикрістою від вікна*). От ще телепень: поки не увійде в хату, нічого від нього не допитаєшся.

Я ВА 2.

Ті-ж і Добчинський.

Ганна Андр. Ну, скажіть, будь ласка, і не сором вам? Я вас завжди мала за порядного чоловіка, на вас одного покладалась, як на кам'яну гору, всі раптом повибігали, а ви—теж за ними. І я от і досі ні від кого толку не добьюсь. Ну й не сором вам? Я у вас хрестила вашого Івасика й Лілочку, а ви ось що змною зробили!

Добч. Йі же Богу, кумонько, так біг, щоб засвідчити мое вам глибоке поважання, що навіть дух забило. Мое поважання, Маріє Антоновно!

Марія Ант. Доброго здоровля, Петро Івановичу.

Ганна Андр. Ну, що? Кажіть швидче, що там, як?

Добч. Антон Антович прислав вам записочку.

Ганна Андр. Ну-ж бо, кажіть: хто він? Генерал?

Добч. Ні, не генерал, але й генералові не вступить. Знаєте, така освіченість, такі шляхетні вчинки!

Ганна Андр. Так це і є: він—той, про кого писали чоловікові.

Добч. Справжній! Я його перший винюхав з Петром Івановичом!

Ганна Андр. Ну ж, ну, росказуйте: що як?

Добч. Та, слава Богу, все гаразд. Спершу, знаєте, він зустрів Антона Антоновича трошки суворо, еге: сердився і казав, що в гостиниці все погано, і що

до нього не поїде, і що він не згоден за нього сидіти в тюрмі. Але потім, як дізнався про безневинність Антона Антоновича, та побалакав з ним, зразу пом'ягшав і, слава Богу, все пішло на лад. Вони тепер поїхали обдивлятись богоугодне. А то, правду кажучи, Антон Антонович подумав, чи не було якого наклепу; я знаєте, теж трошки злякався.

Ганна Андр. Ну, а вам чого лякатись? Хіба ви служите?

Добч. Та так, знаєте, коли вельможа говорить, чогось страх почуваеш.

Ганна Андр. Ну і щож? А в тім все те пусте, розкажіть краще, який він з себе? Старий чи молодий?

Добч. Молодий, зовсім молодий чоловік: років двадцять трохи не більше, а говорить зовсім, як старий. Каже: „згоден, каже, я поїду і туди і сюди“... (розважає руками) і все так славно оповідає.— „Я“, каже, „і пописати і почитати люблю, але, каже, неможливо, бо в кімнаті темно“.

Ганна Андр. А з себе який він? Чорнявий чи білявий?

Добч. Ні, знаєте, більше шатен, а очі такі швидкі, як у звірька, навіть аж моторошно стає.

Ганна Андр. Що він тут пише в записці? (чи-тає) „Спішу тебе повідомити, що становище мое було дуже погане, але, сподіваючись на Милосердного Бога, за два солоних огірка, а особливо пів порції кавяру карбованець двадцять п'ять копійок“... (зупиняється). Цього вже я зовсім не розумію, при чому тут два солоних огірки та кавяр?

Добч. Та то, бачите, Антон Антонович писали на клаптику паперу, на швидку, а там було написано рапунок.

Ганна Андр. Так, так. (читає далі). „Сподіваючись на Милосердного Бога, все буде гаразд. Приготуй як найскорше кімнатку задля вельможного гостя, ту, що обліплоно жовтими шпалерами. Про обід не турбуйся, бо ми перекусимо в богоугоднім у Артема Пилиповича, але вина треба, як можна більше. Скажи крамареві Абдуліну, щоб прислав найкращого, а то я йому перевернуувесь льох догори ногами. Цілуу, душко, твої ручки і зостаюсь, твій Антон Сквозник-Дмухановський“.—Ай, Боже-ж мій! Це ж треба яко мога швидче. Гей, хто там! Мишко!

Добч. (бюсить і кричить у двері). Мишко, Мишко, Мишко! (Мишка увійшов).

Ганна Андр. Слухай, сюди! Біжи в крамницю до Абдуліна... стривай, я дам тобі записку. (Сіда до столу і пише записку і заразом говорить). Цю записку ти віддай Сидору машталіру, хай він зараз побіжить до крамниці крамаря Абдуліна і принесе звідтіля вина, а ти сам іди цю ж мить та приberи гарненько оцю кімнату за для гостя. Поставиш там ліжко, умивальник, розуміеш,—і все, що слід.

Добч. Ну, Ганно Андрієвно, я ж побіжу тепер та погляжу, як він там обдивляється.

Ганна Андр. Ідіть, ідіть. Я вас не затримую.

Я В А З.

Ганна Андрієвна і Марія Антонівна.

Ганна Андр. Ну, Марусен'ко, тепер і нам треба причепуритися. Він же столична пташка. Борони Боже, щоб ѿ й не висміяв. Тобі, доню, треба одягти твою блакитну сукню з дрібними оборочками.

Марія Ант. Фі, мамочко, де ж таки блакитну! Мені зовсім не подобається; Ляпкина-Тяпкина теж хо-

дить у блакитнім і Земляниченківка—теж в блакитнім.
Ні, краще я одягну кольорову.

Ганна Андр. Кольорову?! Ти завжди говориш,
аби суперечить. Тобі найкраще буде в блакитній, бо
я хочу одягтись у палеву; я дуже люблю цей колір.

Марія Ант. Ах, мамочко, вам же зовсім не личить палева.

Ганна Андр. Що? Мені не личить палева?

Марія Ант. Не личить. Що собі хочете, а не личить, бо до такого кольору треба мати темні очі.

Ганна Андр. На тобі! А у мене хіба не темні очі? Навіть чорні. Таку дурницю каже! Як же не чорні, коли я гадаю про себе на трефову края?

Марія Ант. Ай, мамочко, та ви ж більше червона краля!

Ганна Андр. Дурниці каже, сущі дурниці. Я ніколи не була червоною кралею. (*Розмовляючи ідуть вкупі аж за лаштунки*). І вигадає таке неподібне! Червона краля! Бог зна що мелеш! (*Коли вони вийшли, двері відчиняються. Мишка викидає з них сміття, а другими дверима входить Йосип з чамаданом на голові*).

Я В А 4.

Мишка і Йосип.

Йосип. Куди тут?

Мишка. Сюди, дядюшка, сюди.

Йосип. Постривай, перше дай трохи відеапнуть. Ох, життя моє гірке. На голодний живіт всяка вага важка.

Мишка. А що, дядьку, скажіть генерал швидко приїдуть?

Йосип. Який генерал?

Мишка. Та ваш же пан.

Йосип. Який же він генерал?

Мишка. А хіба він не генерал?

Йосип. Генерал... тільки з другого боку.

Мишка. А це ж як, більше чи менше дійсного генерала?

Йосип. Більше.

Мишка. Он як! То ж то в нас така веремія піднялась.

Йосип. Слухай-но, хлопче, ти бачу жвавий молодець, приготуй там чого-небудь попоїсти.

Мишка. Щож, коли задля вас, дядюшка, ще не зготували, а простої їжі ви-ж юсти не будете. А от я ваш пан сяде за стіл,—тоді і вам тієї страви дадуть.

Йосип. Ну, а з простої що там у вас є?

Мишка. Борщ, каша та пиріжки.

Йосип. Неси сюди борщ, кашу і пиріжки. Ти пусте, будем юсти. Ну лиш, бери—понесемо чамадана. Другий вихід там є?

Мишка. Є. (Несуть їдеох у двері).

Я В А 5.

(Квартальній одчиняє обидві половинки дверей. Входить Хлестаков, за ним—Городничий, далі—Попечитель богоугодних інституцій, директор школи, Добчинський, Бобчинський з пластирем на носі. Городничий вказує квартальному на клапти паперу, що лежить на підлозі, вони біжать, щоб підняти і стикаються один з другим).

Хлест. Чудове поводження! Мені дуже подобається, що у вас все показують проїжджим в місті. По інших містах мені нічого не показували.

Город. По інших містах, смію сказати, градоправителі і урядовці більше дбають про себе, на свої

користь. А тут, у нас, можу сміливо запевнить, нема навіть іншої гадки, як та, щоб порядком та невисипу-щою працею заслужити увагу начальства.

Хлест. Сніданок був чудовий, я зовсім об'ївся.
Що у вас щодня такі сніданки бувають?

Город. Це навмисне задля такого приемного гостя.

Хлест. Я дуже люблю смашно попоїсти. На те ѹ живе чоловік, щоб брати від життя найкращі квіти задоволення. Як зветься та риба?

Арт. Пил. (*підбігає*). Лабардан.

Хлест. Дуже смашна риба. В якому місці ми снідали. В лікарні, чи що?

Арт. Пил. Власне так, в богоугоднім.

Хлест. Ага, пригадав. Там стояли ліжка. А хворі всі вже видужали? Там іх щось було мало.

Арт. Пил. Чоловік на десять ще набереться—не більше, а то всі очуяли. Це вже у нас такий порядок з того часу, як я взяв на себе керування. Може вам здається це дивним, що всі хворі, як мухи, видужують. Хворий, не повірите, на встигне увійти в лікарню, як уже здоровий. Цього ми досягли не так ліками, скільки чесністю і порядком.

Город. На що вже, смію сказати, тяжкі обов'язки градоправителя, скільки на його плечіх лежить всякої турботи, хоч би сказати: чистота, полагодження, поправки... просто кажучи, найрозумніший чоловік в світі не зміг би іноді управиться, але, хвалити Все-вишнього, все іде гаразд. Інший би городничий дбав би тільки про себе, на свою користь, а тут, повірите, ляжеш спати і все думаеш: Господи Милосердний, поможи мені так все зробити, щоб начальство побачило твою працю, оцінило і задовольнилось. Чи подякує во-

но там, чи ні, то вже його воля, аби я сам серцем був спокійніший, що все гаразд, коли почуваєш, що скрізь порядок, вулиці виметено, арештантів добре нагодовано, п'яних нема... то чого ж більше. Єй, правду кажу, і ніякої пошани не бажаю. Воно, хто каже, приємно, але перед добродітеллю, все це—прах і суета.

Арт. Пил. Ач, бестія, як росписав. І дастъ же Бог такий талан!

Хлест. Це правда. Признаюсь вам, я сам люблю иноді політать думками за хмари прозою, а іншим разом—так і вірші уджигнеш.

Бобч. (*Добчинському*). Істина, глибока істина, Петро Івановичу! Зразу видко, що голова науками натоптана.

Хлест. Скажіть, будь-ласка, у вас тут нема таких забав, де б можна булоб, приміром, в картят погуляти?

Город. (*на-бік*). У-гу-гу. Он куди! Знаємо, голубчику, в чий город камінці летять. (*голосно*). Боже борони, тут ні слуху, ні духу про такі забавки. Я карт з роду—з віку в руках не тримав, навіть, не знаю, як там у їх грati, у тих карт. Дивитись на них спокійно не можу. і, коли трапиться випадково уздріти бубнового короля, або ще там яку, то повірите, таку огиду на душі почуваєш, що тільки плюнеш. Раз якось зо мною був випадок: забавляючи дітей, збудував ім ха-лабудку з карт, що-ж ви думаете, цілісеньку ніч по-тім силися кляті. Господь з ними. Чи тож можна, щоб такий дорогий час марнувати за картами?

Лук. Лук. (*На-бік*) Ач, падлюка! А в мене виграв вчора в штоса сто карбованців.

Город. Краще я використаю той час на добро отчизни!

Хлест. Е, ні, це вже занадто! Все залежить від того, з якого боку хто і як дивиться на це. Коли, наприклад зупинишся тоді, коли саме треба гнуть від трьох кутів... ну, то що іншого. Ні, ви не кажіть, а иноді дуже приемно погуляти.

*я в а 6.
Ti-ж, Ганна Андріївна і Марія Антоновна.*

Город. Осмілюсь відрекомендувати мою сем'ю: жінка і дочка.

Хлест. (кланяється) Дуже щасливий тим, що можу вас бачити.

Ганна Андр. Нам ще більше приемності, навіть велике щастя—бачити таку особу.

Хлест. (Хизуючись) Перепрошу, моя пані ясна, навпаки, я маю велике задоволення бачити вас.

Ганна Андр. Як то можна! Це ви так говорите, бажаючи сказати комплімент. Милости прошу сідати.

Хлест. Біля вас стоять—вже щастя; а про те, коли вам так хочеться, я сяду. Який я щасливий, що можу сидіти біля вас!

Ганна Андр. Помилуйте! Я цього ніяк приняти не смію. Мені здається, що вам, після столиці, вояжуввати цілком неприємно.

Хлест. Ви не можете собі уявити—звикши жити, comprenez vous, серед великого світу і, раптом, в дорозі: гостинці, бруд, темнота. Колиб не такий випадок, який, признаюсь вам, мені (дивиться на Ганну Андріївну і хизується перед нею) наче в нагороду за всі муки...

Ганна Андр. Так, я собі уявляю, як вам це неприємно.

Хлест. Але в цю хвилю мені дуже приемно.

Ганна Андр. Що ви? Це вже занадто багато мені чести! Не по заслузі.

Хлест. Як то не по заслузі? Ви, мої пані кохана, на більшу заслуговуєте.

Ганна Андр. Я живу в селі.

Хлест. Так, село, але й село теж має свої підгірки і струмочки. Хто каже, рівнять з Петербургом не можна! Ох, Петербург! Що там за життя! Ви, можлише, думаете, що я тільки папери переписую? е, ні! Сам начальник відділу мій крапцій приятель. Іноді та ударить мене по плечах: „приходь брате, обідати“. І до департаменту захожу так, на одну хвилину, що сказати: „це так, а це так“. А там вже чинацька-писака такий щур, пером тільки тр-р-р... тр... і пішов, і пішов. Хотіли мене якось коледжським асесором зробити, а так собі подумав: „не варте!“ А кур'єр, так той летить за мною ще на сходах з щіткою: „дозвольте Іване Олекандровичу, я вам, каже, чобітки почистю“. (до городника) Чого ж ви, панове, стоите? Сідайте.

Город. Ранг такий маю, що ще повинен і постояти разом.

Арт. Пилип. Ми й постоїмо.

Лука Лук. Не турбуйтесь.

Хлест. Без рангів, прошу сідати (*Городничий і всі сідають*). Я не люблю церемоній, навпаки, я люблю та проскочити, щоб мене ніхто не запримітив. Але не можливо, нікуди не сковається ні за що. Тільки вийшов кудись, диви-вже й кричать: он Іван Олександрович іде! А раз, знасте, мене за головнокомандуючого приняли; солдати повискали з гауптвахти і зробили рушницями учту. Потім того офіцер, який дуже добре мене зізнав, каже мені: „Ну, брате, ми тебе за головного командуючого прийняли!“.

Ганна Андр. Скажіть на милість!

Хлест. З гарненькими актрисами маю знайомство. Я теж легенькі штучки пишу. Літераторів часто охабчу. Пушкін, це мій перший приятель; я частенько йому кажу: „ну що брате, Пушкін?“ — „Та нічого, брате, відповідає бувало, так якось все“... Страшенній орішід гинал!

Ганна Андр. А, так ви й пишете? Це дужеож приемно творити, ви, мабуть, в журналах друкуєте?

Хлест. Так, і в журналах друкую. У мене є багато творів: Весілля Фігаро, Роберт-дьявол, Норма... я навіть і назви їх позабував. Все це я написав випадцю; я не хотів писати, але театральна дирекція просять: „будь-ласка, напиши що-небудь“. Думаю собі: цю добре, брате, напишу. Сів і в один вечір, здається, все написав,—всі здивувались. У мене легкість думок надзвичайна. Все те, що було під найменням барона Брамбеуса, Фрегат Надежда і Московський телеграф... все це я написав.

Ганна Андр. А, так це ви були Брамбеусом?

Хлест. Як же! Я всім їм вправляю статті. Мені Смердін платить за це сорок тисяч!

Ганна Андр. Певно і Юрій Милославський ваш твір?

Хлест. Так, це мій твір.

Ганна Андр. Я так і знала, зараз догадалась.

Марія Ант. Ні, мамочко, там написано, що це— Загоскина.

Ганна Андр. Ну от, я так і кажу, ти навіть і тут будеш суперечити.

Хлест. А так, це правда: то Загоскина, а є другий Юрій Милославський,—так то вже мій.

Ганна Андр. Ну, то я запевне вашого читала А як гарно написано!

Хлест. Я вам признаюсь, живу з літератури. мене в Петербурзі перший будинок. Так там всім в домо: будинок Івана Олександровича. (*До всіх звертались*). Панове, милости прошу, коли будете в Петербурзі, прошу до мене. Я теж впоряжаю бали.

Ганна Андр. Уявляю собі, з яким фешенебельним смаком і величністю там уряжають бали?!

Хлест. О, про це нічого й казать. На столі, на приклад, кавун—сімсот карбованців кавун! Суп в ровді, привезений просто з Парижу,—піднімають по кришку—пара, якій подібної не знайти на всім світі Я всякий день на балах. Там у нас навіть і віст осінній компанується: міністр закордонних справ, французький посол, англійський, німецький посли і я. А ще вже натомишся грою, то й сказати не можу. Як вибіжиш до себе на четвертий поверх—скажеш тільки кудівварці: „на, Марфо, шинелю“. Що це я брешу?—я забув, що живу в бель-етажі. У мене на східнях стіть... а цікаво заглянути до мене в прихожу, коли ще сплю: графи і князі товчуться і гудуть там, а бджоли, тільки їй чуеш: ж-ж-ж... а то і міністр... (*Горничий і всі з яким піднімаються з місця*). Мені, навіть, на пакетах пишуть: „Ваше Превосходительство“. Один раз я управляв департаментом. І дивно: директор поїхав куди поїхав—невідомо. Ну, натурально пішла поголоска: як, що, кому приймати посаду? Де-хто з генералів бралисъ, але підійдути, попробують—ні, не втнуть. На погляд здається їй легко, а роздивляться—чорта два; потім бачутъ, погане діло—до мене. І зараз же в усіх вулицях курьеры, курьеры, курьеры... уявіть собі тридцять тисяч курьерів! Мое становище—питаю? Іван Олександровичу, ідіть ради Бога, керуйте департаментом. Я вийшов в халаті, правду кажучи, трохи

замнявся, але думаю, чого доброго дійде до царя, ну і послужний список теж... кажу, панове, я приймаю посаду, я згожуюсь, що робити,—кажу, згоден,—тільки ж пам'ятайте: у мене—ні-ні-ні! У мене держись, я вже... І справді: тільки пройду бувало через департамент—вже земля труситься, все тримтить, як лист... (*Городничий і всі тримтять з ліжку*). О, я жартувати не люблю. Я їм всім нагнав холоду! Мене навіть Державна Рада боїться. А що мені? Я такий, що ні на кого не подивлюся, ні на кого. Я всім кажу: я сам себе знаю, сам! Я скрізь бував, скрізь! До царських палат всякий день їзжу, так... Мене завтра, зараз, зроблять фельдмаршалом... (*Похитнувся і трохи, трохи не впав на землю, але присутні урядовці підхоплюють*).

Город. (*Підходить і труситься всім тілом, силкується вимовити*). А-ва-ва-ва...

Хлест. (*Голосом офіційним*). Що таке?

Город. А-ва-ва-ва...

Хлест. (*Таким же голосом*). Нічого не розберу, все дурощі!

Город. Ва-ва-ва-шество, превосходительство, чи не бажали б відпочити? Тут і кімната і все до послуги.

Хлест. Дурниця, все дурниця. Відпочивати? Добре, я згоден відпочити! Сніданок у вас, панове, був дуже гарний. Я задоволений, я задоволений, я задоволений. (*Декламуючи*). Лябардан, лябардан. (*Виходе в бічні двері, за ним городничий*). *Дівчина опиняється у кімнаті*

Я ВА 7.

Ті-ж, крім Хлестакова і Городничого.

Бобч. Оце, Петро Івановичу, чоловік! Ось воно, що значить чоловік. Перший раз в житті моєму був в присутності такої важкої персони. Вірите, трохи не

вмер з переляку. Петро Івановичу, як ви міркуєте, хто він такий буде по рангу?

Добч. Я так думаю, що генерал.

Бобч. А я так думаю, що генерал... перед ним мішка гречаної вовни не варт, а коли вже генерал, то хіба генералісімус? Державну Раду як придавив? Ходім зараз роскажемо про все Амосу Федоровичу і Коробкину. Бувайте здорові, Ганно Андріевно!

Добч. До побачення, кумонько! (*Обидва виходять*).

Арт. Пил. Страшно, а від чого, і сам не знаю. А ми ж, навіть, не в муїдірах. Ну що, як проспіться, та до Петербургу повідомить! (*Ідуть засмучені окуні з діректором школи*) Будьте здорові, пані.

Я В А 8.

Ганна Андріевна і Марія Антоновна.

Ганна Андр. Ах, який приємний!

Мар. Ант. Ах, який милив!

Ган. Андр. Але яке делікатне поводження! Зразу видко столичну пташку, рухи і все таке... ах, як чудово! Як я люблю таких молодих людей, просто до нестягми. Я, однаке, йому дуже вподобалась: я запримітила все на мене підивлявся.

Мар. Ант. Що ви, мамочко?! Він увесь час на мене дивився!

Ган. Андр. Ну, ти з своїми дурощами далі. Це тут зовсім не до—речі.

Мар. Ант. Е, ні, мамочко, це правда.

Ган. Андр. Ну, от! Боже борони, щоб не посушеречити; не можна! Де йому там було на тебе дивитися? Та й з якої речі він би дивився на тебе?

Мар. Ант. Та, їй Богу-ж, мамочко, дивився. І тоді, коли говорив про літературу, то на мене зиркнув,

і коли росказував, як грав у віста з послами, теж на мене глянув.

Ган. Андр. Ну, можливо, один там який раз глянув, та й то так, аби—то... ет, мовляв, подивлюся вже й на неї!

Я В А 9.

Ti-ж і городничий.

Г о р о д. (*виходе на шпиньках*). Чш... ш...

Ган. Андр. Ну, що?

Г о р о д. Вже й сам не радий, що напоїв. Ну, що, коли хоч половина всього того, що він тут казав,—правда? (*замислився*). Та як же не правда? Що у тверезого на умі, те у п'яного на язиці! П'яній тільки все виверне. Воно, звісно, прибрехав трохи, але хто не бреше, особливо в такому ділі. З міністрами грає, до царя їздить... Отак, чим більше про це думаш, тим більше в голові у тебе макітриться. Так, наче стойш на високій дзвіниці, або наче тебе збирається повісить.

Ган. Андр. А я, навіть, ніякого страху не почиваю. Я тільки бачила перед собою освіченого чоловіка високого тону, великого світу, а про те, який там на йому ранг, мені байдуже.

Г о р о д. Ну, та воно звісно—вам, жінкам, закон не писаний. Вже цього досить. Вам що? Все фінтерлюшки, а ляпнуть іноді ні з цього, ні з того таке слово, що... що-ж вийде? Вас вибьють різками, от і все, а нашого брата так запроторять, що й не знайдеш. Ти, серце мое, поводилася з ним так вільно, немов з яким-небудь Добчинським.

Ган. Андр. Ну, про це прошу не турбуватись; ми де-що знаємо таке... (*подивляється на дочку*).

Город. Ну, з вами говорити... От справді оказія. І досі не можу опам'ятатись від переляку... (*одчине двері й говоритъ*). Мишко, поклич сюди квартальних Свистунова та Держиморду: вони тут повинні бути за ворітми. (*помоччає*). Чудеса та й тільки діються на світі: хоч би ж сказати показний чоловік був, а то худеньке, маленьке, тоненьке, як ти дізнаєшся хто він? Що воєнний, все ж таки показує себе, а як натягне фрачок, немов та муха з підризаними крилами, або горобець безперій. А довго тримався в трактирі, такі ломоти строїв, жуків та інфузорій напустив, що здається віки вічні не домацався б, хто він. А, нарешті, таки піддався! Але ж і наторочив більше, ніж треба було. Що то—молодий, ще мало бувалий.

Я ВА 10.

Ti-ок і Йосип. (Всі біжать до нього на-зустріч і кивають пальчиами—клічуть).

Ганна Андр. А йди сюди, любезний.

Город. Чш... що? Спить?

Йосип. Ні, ще трохи потягається.

Ганна Андр. Слухай сюди, як тебе на наймення?

Йосип. Йосип, ласкова пані.

Город. (*До жінки і до дочки*). Потривайте-бо, годі вам. (*Йосипові*). Ну що, друже, тебе нагодували добре?

Йосип. Нагодували, спасибі вам; добре нагодували.

Ганна Андр. А що, скажи, до твого пана, думаю, багато їздить графів та князів?

Йосип. (*На-бік*). Що його казать?! Коли тепер добре нагодували, то потім ще краще нагодують. (*Голосно*). Бувають і графи...

Мар. А н т. Душко, Йосип, який твій пан гарненький.

Ганна Андр. А скажи, будь-ласка, Йосип, як він...

Город. Та годі вам, будь-ласка. Ви своїми дурницями тільки мені завважаєте. Ну що, друже?

Ганна Андр. А який на твоєму панові ранг?

Йосип. Ранг звісно який.

Город. А, ти, Боже мій. Ви все таки з своїми дурницями. Не дасте слова перемовити про діло. Ну, скажи, друже, як твій пан, строгий? Любить так иноді розпушить, чи ні?

Йосип. Що казать, порядок любить! Йому, щоб було все справно.

Город. Мені дуже подобається твое лицце. Ти, ма-
бути, дуже добра людина. Ну, що ж...

Ганна Андр. Слухай, Йосипе, а як твій пан там, у мундирі ходить?

Город. Та годі бо вам, цокотухи! Тут діло йде про життя і смерть чоловіка... (*До Йосипа*). Так, що ж, кажу, друже, ти мені дуже вподобався, видко—ти добрий хлопець, дорогою, знаєш, не завадить иноді чайку випити шкляночку, тепер холодненько, от тобі два карбованці на чай.

Йосип. (*Бере гроши*). Велика дяка вам! Дай Боже вам доброго здоровля! Бідному чоловікові запомогли.

Город. Дуже радий, дуже радий, А що, друже...

Ганна Андр. Слухай, Йосипе, а які очі більше подобаються твоєму панові?

Мар. А н т. Душко, Йосипе! Який гарненький но-
сик у твого пана!

Город. Та пострівайте, бо, кажу, дайте мені... (*До Йосипа*). А, що, скажи, друже, куди твій пан більше

всього звертає увагу, що йому більше всього подобається в дорозі?

Йосип. Любить він, дивлячись, як що до чого прийдеться. Головне любить, щоб його вітали добре, гостина щоб була як слід.

Город. Як слід?

Йосип. Еге, як слід. На що вже я от крепак, а й то слідкує, щоб і мені було добре. Йи-Богу! Бувало заїдемо куди-небудь—“А що, Йосипе—питає, добре тебе гостювали?”—Погано, Ваше-високоблагородіє—“Е, каже, нагадай, як приїду”. А я думаю собі, (махав рукою) Бог там з ними, я чоловік простий.

Город. Добре, добре, ти діло кажеш. Там я тобі дав на чай, а оце ще на тобі на бублички.

Йосип. За вішо так шануєте, ваше-високоблагородіє?! (ховає гроши) Хіба вже випью за ваше здоров'я.

Ганна Андр. Зайди до мене, Йосипе, я теж дам.

Мар. Ант. Йосипе, душко, поцілуй свого панича. (З другої кімнати чутно легкий кашель Хлестакова).

Город. Чш... (Стас на шпиньки; далі вся размова йде на півлолоса). Боже вас борони—шуміти. Ідти собі, Бога ради, годі вже вам...

Ганна Андр. Ходім, Марусько. Я тобі скажу, я щось побачила у гостя таке, що тільки один на один можна сказати.

Город. О, уявляю собі, чого там тільки не плещете; послухавш, то хоч вуха затулай. (До Йосипа). Ну, друже...

Я В А 11.

Ті-ж, „Держиморда і Свистунов.

Город. Чш... Косолапі, загуркотіли своїми чобітьми; так пруть, немов-би в чотирі ступи товчуть. Де вас чорти таскали?

Держиморда. Був по приказу...

Город. (*Затуляє йому рота*). Чш... загуркотів, як з бочки (*Передразнє*). Був по приказу... Чортова голова! (*До Йосипа*). Ну, друже, ти йди, може, там, що потрібно буде твоєму панові, май на увазі, все, що потрібно до послуги. (*Йосип пішов*). А ви мені стоять на ганку, і ні з місця! Нікого не пускати до покойв, особливо купців. Коли хоч одного впустите, то... Коли котрий з вас побачить, що хтось іде з проханням, а хоч би й так, але сдається на такого, що хоче подати на мене—женіт в потилицю в тришія! Так таки просто в потилицю. Так його! Гарненько... (*показує ногою*) Чуете? Чш... чш... (*виходить на шпиньках вкуні з квартиральними*).

Z A B I C A.

ДІЯ IV.

ЯВА 1.

Та-же сама кімната в городничого.

(Увіходять обережно на шпиньках: Амос Федорович, Артем Пилипович, Поштмейстер, Лука Лукич, Добчинський і Бобчинський. Всі в повнім параді і мундирах. Всю сцену ведуть тихо).

Ам. Фед. (шикує всіх в півколо). Бога ради, панове, ставайте швидче в коло, та щоб як можна більше було порядку. І, не дай Боже! В царський палац їздить і державну раду розносить. Ставайте по військовому, не-одмінно по військовому. Ви, Петро Івановичу, ставайте з цього боку, а ви, Петро Івановичу, станьте ось тут. (Обидва Петрі Івановичі забігають на шпиньках).

Арт. Пил. Воля ваша, Амосе Федоровичу, а треба нам щось робити.

Ам. Фед. А що власне?

Арт. Пил. А звісно що.

Ам. Фед. Підсунуть?

Арт. Пил. Та хоч би й підсунуть.

Ам. Фед. Боязко, ковінька його матері! Ну, як розсердиться? Державний же чоловік! Хіба так, ніби від дворянства піднести на який-небудь пам'ятник?

Поштм. Або-ж, мовляв, прийшли, по пошті якісь гроші, та не відомо кому вони належать!

Арт. Пил. Глядіть, щоб він вас по пошті не відіслав куди-небудь в далеку далечінь. Слухайте сюди: всякі такі діла не так робляться в кожній державі, де

зпокон-віку заведений порядок. За-для чого ми тут зібрались юбою? Освідчуватись треба по-одинці, розумієте? а там, сам-на-сам, і тее... як там слід, щоб мовляв, а ні вухо не чуло, а пі око не бачило. Ось, як ці діла робляться, там де є зразковий лад!.. Ну, ось ви, Амосе Федоровичу, починайте перший.

А м. Фед. Коли вже так, то краще ви, бо в вашій хаті високий гість вкусив хліба, солі.

Арт. Пил. Ні, краще хай Лука Лукич: він представник освіти молодого покоління.

Лука Лук. Не можу, їй, панове, не можу. Я, вам признаюсь, так змалку сполоханий, що хай заговорить зо мною чоловік, хоч одним чином вище мене, зараз душа в п'яти тікає, а яzik прилипа до гортані, немов його бджола вкусила. Ні, панове, не силуйте мене, їй не можу.

Арт. Пил. Ні, Амосе Федоровичу, крім вас нема кому! У вас що ні слово,—то Ціцерон з язика летить.

А м. Фед. Та що це ви: Ціцерон!? Ще що вигадайте. Що—як іноді поетично роскажеш про загін гончаків, або про полювання...

Всі. (Чепляючись). Е, ні! ви цього не кажіть! хіба ви тільки про собак, а про стовпотворення?.. Ні, Амосе Федоровичу, ви вже будьте батьком нам рідним, виручайте... Виручайте, Амосе Федоровичу!

А м. Фед. Та відченіться від мене, панове! (в цей момент чутно кашель з кімнати Хлестакова; всі тікають врости і стовпившись у дверях один поперед одного намагаються щодиче вийти, не без того, щоб когось не притиснути; чутно тихі голоси).

Бобч. Ой, ой, Петро Івановичу, Петро Івановичу, ви мені на ногу наступили!

Землян. Панове, та що ви робите? пустіть ходуши на покаяння,—зовсім задавите!

(Чути де-кілька вигуків: ой, ой. Нарешті, всі виходять; кімната пороюєніє).

Я В А 2.

Хлест. (*Виходе один. Очі заспани*). Здається, добре заснув. Де вони набрали таких перин? Аж упрів. Здається мені, чи не підсипали мені чогось за сніданком: в голові і досі стукає. Тут, я бачу, можна досить добре побавитись. Я люблю гостинність, і, правду кажучи, мені дуже подобається, коли мене шанують від широго серця, а не те щоб з якоїсь там користі... А дочка городничого дуже гарненька, та й сама мати така, що ще-б можна... Не знаю, як кому, а мені дуже подобається таке життя!

Я В А 3.

Хлестаков і суддя.

Суддя. (*Входить і зупиняється; на-бік*). Пом'янни Господи царя Давида і всю кротость його. Господи, винеси мене як-небудь. Коліна так і підгинаються. (*Голосно, витягнувшись правцем, придергаючи рукою шапку*) Маю честь освідчитись: суддя тутешнього повітового суду, коллежський асесор Ляцкин-Тяпкин.

Хлест. Милости прошу сідати. То ви тутешній суддя?

Суддя. З 816 року був обраний по волі дворян на три роки і зостався на цій посаді й до пині.

Хлест. І що-ж скажіть, є яка користь сидіти на цій посаді?

Суддя. За три трохліття представили до Володимира 4-ої степені і начальство хвалило! (*на-бік*). А гроши в жмені, і жменя вся vogнем горить.

Хлест. А мені подобається Володимир. Адже Ганна з-ої степені зовсім не те.

Суддя. (*Висовує потихеньку вперед кулака. На-бік*). Господи Милосердний, не знаю, навіть, де сижу, немов під ногами земля горить.

Хлест. Що у вас в руці?

Суддя. (*З-ляку пускає на підлогу кредитки*). Нічого...

Хлест. Як то нічого? Я бачу гроші упали.

Суддя. (*Труситься всім тілом*). Ні, ні. (*На-бік*). Ой, Боже Праведний. Оце я вже під судом. Вже й повозка приїхала, вже беруть мене.

Хлест. (*Піднімає*). Та це-ж гроши!

Суддя. (*На-бік*). Ну, тепер кінець. Пропав, пропав, як собака в ярмарку!

Хлест. Знаєте що... Позичте мені їх!

Суддя. (*Швидко*). З великою радістю, з великою радістю! (*На-бік*). Ну, сміливіще. Винеси, Пречиста Діво!

Хлест. Я, знаєте, в дорозі розтратився, то те, то се. Я вам зараз надішлю, як тільки приїду до дому.

Суддя. Не турбуйтесь, як то можна? За-для мене це така честь. Звісно, своїми слабенькими силами, свою невисипщою працею у начальства постараюсь заслужити. (*Підвідиться з стільчиця, витягає руки по швах*). Не смію більше турбувати свою присутністю. Чи не буде якого наказу?

Хлест. Якого наказу?

Суддя. Я розумію під цим, чи не дасте яких інструкцій повітовому суду?

Хлест. Навіщо? Мені ніякого тепер діла нема ні до чого. Дуже вам вдячний.

Суддя. (*Кланяється і йде. На-бік*). Ну, тепер наша взяла.

Хлест. (*Коли суддя пішов*). Суддя—дуже гарний чоловік.

Я В А 4.

Хлестаков і поштмейстер.

Поштм. (*Увійшовши випростався; в мундирі при шпазі*). Маю честь освідчитись: поштмейстер, надворний совітник, Шпекин.

Хлест. А, прошу, прошу. Я дуже люблю приемну кумпанію. Сідайте. Ви тут завжди живете?

Поштм. Власне так.

Хлест. А мені дуже подобається тутешнє місто. Не дуже людно—але що-ж? Це-ж не столиця!

Поштм. Істинна правда.

Хлест. Це вже тільки в столиці бонтон і нема провинціяльних гусей. Який ваш на це погляд, хіба не правду кажу?

Поштм. Істинну правду. (*На-бік*). Але він зовсім не гордий, про все роспитує.

Хлест. А признайтесь по правді, і в маленьком місті можна прожити щасливо?

Поштм. Власне так.

Хлест. Мій погляд, що треба, треба тільки, щоб тебе поважали, любили щиро, хіба не правда?

Поштм. Істинна правда.

Хлест. А я, знаєте, дуже радий, що ви однакових зо мною думок. Може це кому-небудь здається чудним, але це вже в мене така натура. (*Дивиться юмою в очі і говорить про себе*). Яка неприємність спіткала ме-

не: в дорозі зовсім розтратився. Чи не змогли-б ви мені позичити карбованців триста?

Поштм. Чому ні? Лічу за-для себе великим щастям. З радістю. Ось, від цирого серця готов служить.

Хлест. Дуже вам вдячний, А я, правду кажучи, не можу щоб, хоч і в дорозі, не пороскошувати, та чом же й ні? Як по вашому?

Поштм. Власне так. (*Підводиться, випростується і тримає шпагу*). Не смію більше турбувати своєю присутністю... Чи не буде якого наказу, що до поштової інституції?

Хлест. Ні, нічого. (*Поштмейстер кланяється і виходить*).

Хлест. (*Запам'яте цигару*). Поштмейстер, мені здається, теж дуже гарний чоловік. Перш за все—услужливий. Я дуже люблю таких людей.

Я ВА 5.

Хлестаков і Лука Лукич (якого трохи чи не витовхнули в двері. Ззаду його чутно голос: „сміливіще“).

Лука Лукич. (*Випростується, тримає підтримуючу шпагу*). Маю честь освідчитись: директор школи, титуллярний советник—Хлопов.

Хлест. А, прошу, прошу. Сідайте. Чи не хочете цигари покурити? (*Подав йому цигару*).

Лука Лукич. (*Про себе*). От тобі й на! Цього я вже ніяк не ждав. Чи братъ, чи не братъ?

Хлест. Візьміть, візьміть, цигара дуже добра. Розуміється, не те, що в Петербурзі. Там я курив цигарочки по двадцять п'ять карбованчиків сотню—пальці потім цілуєш, коли викириш. Ось вогонь, закурюйте. (*Подав йому свічку*).

Лука Лук. (*Пробує закурити, а сам весь труситься*).

Хлест. Та ви не тим боком.

Лука Лук. (*Від ляку випустив цигару, плюнув і махнув рукою*). Проклята полохливість зовсім згубила!

Хлест. Та ви, як бачу, не охотник до цигар, а я признаюсь, це—моя хворість. Та ще жіноцтво—не можу бути спокійним! Ну, а ви як? Вам які більше до вподоби: чорняві чи біляві?

Лука Лук. (*Не знає, що казати*).

Хлест. Ні, ви скажіть одверто: чорняві чи біляві?

Лука Лук. Не смію знати...

Хлест. Ні, ні, ви не викручуйтесь! Мені конче хочеться знати ваш смак.

Лука Лук. Осмілюсь доложити... (*На-бік*). Вже й сам не знаю, що кажу.

Хлест. А-а, не хочете сказати. Знати, яка-небудь чорнявенька вже в око впала. Признавайтесь.

Лука Лук. (*Мовчить*).

Хлест. Ага, почервоніли. Бачите, бачите! Ну, чого-ж не говорите?

Лука Лук. Злякався ваше... бла... преос... сіят... (*На-бік*). Продав клятий язик, продав!

Хлест. Злякалися. А у мене в очах, правда, є щось таке, що наводить страх? Я запевне знаю, що ні одна жінка не може витримати моого погляду; що, не правда?

Лука Лук. Власне так.

Хлест. А знаєте, зо мною дуже погана пригода сталася: я в дорозі зовсім розтратився, чи не позичили-б ви мені карбованців триста?

Лука Лук. (*Мачає себе за кишеню*). От халепа, як що немає. Є, є! (*Виймає тримтячи і дає гроши*).

Хлест. Дуже вам вдячний.

Лука Лук. (*Віюсить і говоре на-бік*). Ну, слава Богу. Тепер, може, до школи не заглянє.

Я В А 6.

Хлестаков і Артем Пилипович (випростався і підтримує шпайц).

Арт. Пил. Маю честь освідчитись: попечитель богоугодних інституцій, надворний совітник—Земляника.

Хлест. Доброго здоровля, прохаю сіdatи.

Арт. Пил. Мав щастя приймати вас у себе в дорученні мені богоугодній інституції.

Хлест. А, так, пам'ята! Ви дуже добре мене погостили.

Арт. Пил. Радий старатись по службі для отчизни.

Хлест. Правду вам сказати, це моя хворість—люблю гарну кухню. Скажіть, будь ласка, мені здається, ви вчора наче були трошки нижче на зrіст, правда?

Арт. Пил. Можливо. (*Помовчав*). Смію сказати, що служу щиро (*Присовується близьче з стільцем і говорить таємничо*). А вже, що тутешній поштмейстер,—зовсім нічого не робить: всі діла запущені, посилки затримує... В цьому самі можете переконатись. Судя теж, оцей, що був поперед мене, те й робить, що полює тільки за зайцями, в присутніх місцях держить собак; поводження-ж, призначись по совісті, як я те повинен перед вами зробить на користь службі і отчизни, хоч він мені і приятель,—поводження, кажу, самого неможливого. Тут є один дідич—Добчинський, куди-небудь вийде з дому, то він там вже й сидить біля його жінки, я згоден заприсягнути... Навмисне подивітесь

на дітей; ні одно не схоже на Добчинського, але, нарешті, дівчинка маленька, як виліті суддя.

Хлест. Скажіть на милість! Я ніяк не думав.

Арт. Пил. А директор тутешніх шкіл... Я не можу собі уявити, як можна було повірити юному таку інституцію. Він гірше якобинця і такі погляди виховує у молоді, що я й сказати не можу. Коли бажаєте, я все це на папері спишу.

Хлест. Добре, добре, на папері. Мені це буде приємно, я люблю іноді, коли тобі сумно, почитати щось втішне. Як ваше прізвище?

Арт. Пил. Земляника.

Хлест. Ага, так; Земляника. А що, скажіть—є у вас дітки?

Арт. Пил. А як же—п'ятеро! Двоє вже дорослих.

Хлест. Так, дорослих. Ну, а як вони... як вони тає...

Арт. Пил. Ви хочете теж довідатись, як їх наймення?

Хлест. Так, власне, ях їхнє наймення?

Арт. Пил. Микола, Іван, Лізавета, Марія і Перепетуя.

Хлест. Це добре.

Арт. Пил. Не смію більше турбувати вас і однім словом про чого-небудь. Будь ласка, коли-небудь ще іншими разом... я дуже люблю. (Вертаеться і, одчинивши двері, кричить до його). Гей, ви, як вас там... Забуваю, як ваше наймення...

Арт. Пил. Артем Пилипович.

Хлест. От що, Артеме Пилиповичу, зо мною пригода трапилася: в дорозі втратився, чи нема у вас позичити для мене карбованців чотирісті?

Арт. Пил. Є.

Хлест. От і до-речі. Дуже вам вдячний!

Я В А 7.

Хлестаков, Бобчинський і Добчинський.

Бобч. Маю честь освідчитись: громадянин тутошнього міста, Петро Іванович, син Бобчинський.

Добч. Дідич, Петро Іванович, син Добчинський.

Хлест. А, я вже вас бачив. Ви, здається, тоді впали? Як ваш ніс?

Бобч. Слава Богу, не турбуйтеся. Присох, зовсім присох.

Хлест. Ну, ѿ добре, коли присох, я дуже радий тому. (*Враз*). Гроші у вас є?

Добч. Гроші? Які гроші?

Хлест. Щоб позичити мені карбованців тисячу.

Бобч. Таких грошей, љ-Богу, нема. А може чи нема у вас, Петро Івановичу?

Добч. При собі не маю, бо гроші всі, як самі добре знаєте, покладено в „пріказ общинного призрення“.

Хлест. Ну, коли нема тисячі, то хоч карбованців сто.

Бобч. (*Нишпорить по кишенях*). Чи немає у вас, Петро Івановичу, сто карбованців? У мене всього сорок.

Добч. Двадцять п'ять карбованців.

Бобч. Та ви краще пошу кайте, Петро Івановичу У вас там, я знаю, в кишені з правого боку проріха, то може чи не запали в проріху.

Добч. Ні, нема, далебі, і в прорісі немає.

Хлест. Ну, добре. Все одно. Я тільки так... хай буде шістдесят п'ять карбованців (*Бере гроши*).

Добч. Осмілюсь просить вас з приводу однієї справи?

Хлест. А що таке?

Добч. Діло, бачите, таке: старший син мій родився від мене тоді, коли я був не жонатий.

Хлест. Так.

Добч. Воно тільки так говориться, а на ділі, то він так само рождений, як і коли-б я був жонатий, і все, як слід. Я, правда, хочу, щоб він тепер був зовсім законним моїм сином і звався так само, як і я: Добчинський.

Хлест. Добре, хай зветься, це можна.

Добч. Я вас і не турбував-би, але шкода хлопчини, дуже спосібний. Такий хлопчик... великі надії подає: вірші на пам'ять читає, оповідання всякі, а коли иноді запопаде ножика, зараз зробить невеличкі дрожки і так гарно, немов фокусник. От і Петро Іванович не дасть збрехати.

Бобч. Істинно, надзвичайний талан має.

Хлест. Добре, добре. Я про це побалакаю... я надіюсь... все—все зроблю. (*До Бобчинського*). Може ще що маєте мені сказати?

Бобч. Як-же, як-же, дуже велике прохання маю.

Хлест. А що таке?

Бобч. Я буду вас прохати, як пойдете до Петербургу, то скажіть там всім вельможам, сенаторам, адміралам, що от, мовляв, ваше сіятельство, чи там превосходительство, в такім і такім місті живе Петро Іванович Бобчинський; так і скажіть,—живе Петро Іванович Бобчинський.

Хлест. Дуже добре, скажу!

Бобч. Вибачайте, що потурбували вас своїми персонами.

Хлест. Нічого, нічого, мені дуже приємно (*Виряжуючи їх*).

Я В А 8.

Хлестаков, сам.

Хлест. Тут дуже багато урядовців. Мені здається, однаке, що вони мене вважають за високого урядовця. Знать, я Ім вчора підпустив жуків. Господи, які дурноголові! Напишу оце до Петербургу Тряпичкину: він іноді пописує по газетах нехай він їх розмантачить гарненько. Гей, Йосипе! Дай мені палеру і чорнила. (*Йосип виглядає в двері: „зараз“*). А що вже Тряпичкину тільки попадись на зуби—то держись: батька рідного не пошкодує, і грошув любить. А проте всі тутишні урядовці дуже гарні люди, дуже гарна одзнака, що мені грошей позичили. А-ну лишень, перелічти, скільки то в мене всього грошей. Це від судді три сотні, це від поштмейстера три,—щість, сім, вісім сотень... Ач, яка брудна Вісім сот, девятьсот... Ого-го, за тисячу перевалило. А ну, тепер, пане капітане, а ну—попадись мені в руки! Побачимо—хто кого!

Я В А 9.

Хлестаков і Йосип з каламарем і папером.

Хлест. Ну, що, бачиш, дурню, як мене шанують і приймають. (*Пише*).

Йосип. Та, слава Богу. Тільки знаєте, що я вам скажу, Іване Олександровичу...

Хлест. А що?

Йосип. Ідемо швидче, ій-Богу пора.

Хлест. Дурниці пleteш. (*Пишє*).

Йосип. Та так, Бог з ними. Погуляли трохи, ну й годі. На що вони нам? Плюньте на їх, чого доброго, хто-небудь другий приїде... Ій-Богу, Іване Олександровичу. А коні тут добрі, от би полетіли.

Хлест. (*Пишє*). Ні, мені хочеться ще трохи тут погулять. Хай завтра.

Йосип. Та що там завтра! Ій-Богу, Іване Олександровичу, воно хоч, сказати, вас тут шанують, але воно таки краще поїхати. Я так думаю, що вас тут за когось іншого вважають... Та й татусь будуть сердитись, що так довго забарілись. А поїхали-б он як! Коні тут добрі.

Хлест. Ну, добре. (*Пишє*). Віднеси тільки попереду цього листа, а за одним заходом візьми і подорожню. Та скажи, щоб коні були добрі. Візникам скажи, що буду по карбованцю давати, щоб так, як фельд'єгера везли і щоб пісні співали. (*Пишє*). Уявляю собі: Тряпичкин помре zo сміху.

Йосип. Я, паничу, одішлю його кимсь з тутешніх, а сам буду краще укладатись, щоб швидче.

Хлест. Ну, добре, принеси свічку.

Йосип. (*Виходить і говорити за сценою*). Слухай-но, хлопче? Віднеси листа на пошту і скажи поштмейстеру, щоб прийняв без грошей та скажи, щоб зараз привели моєму панові саму найкращу тройку, кур'єрських, а прогонних грошей, скажи, пан не платить; прогонні, скажи, казенні, та щоб все яко мога швидче, а то, мовляв, пан сердиться. Стій, ще лист не готовий!

Хлест. (*Пишє*). Цікаво мені знати, де він тепер мешкає—на Поштамській чи на Гороховій? Він теж

любить частенько переїздити з одного помешкання до другого і кожного разу не доплачує. Напишу—Поштамська. (*Надписує пакет. Йосип приносить свічку. Хлестаков печатає; в цей момент чутно голос Дерожиморди: „Куди лізеш, бородатий? Кажуть тобі: не велено пускати”.*)

Хлест. (*Дає Йосипу листа*). На, віднеси.

Голос купця. Пусти, голубчику! Ви ж не смієте не пустити: ми по ділу прийшли.

Голос Дерожиморди. Пішов, тобі кажу. Не приймає, спить. (*Г'валт дується*).

Хлест. Що там таке, Йосипе? Подивись, що там за г'валт?

Йосип. (*Дивиться*). Купці якісь хочуть увійти, та квартиральний непускає. Махають паперами, знать бачить вас хочуть.

Хлест. (*Підходить до вікна*). А що вам?

Голос купця. До вашої милости. Звеліть прохання приняти.

Хлест. Пропустіть їх. Хай йдуть. Йосипе, скажи: хай йдуть. (*Йосип виходить. Хлестаков приймає з вікна папери, розгортає одного і читає*). „Його високоблагородному світlosti, добродію фінансову, від купця Абдуліна... Чорт зна що, такого навіть ранга й на світі нема!

ЯВА 10.

Хлестаков і купці, з пакунками вина і головами цукру.

Хлест. А що скажете, друзі?

Купці. Чолом твоїй милости.

Хлест. А що ж ви від мене хочете?

Купці. Заступись, не дай згинуть. Зневагу обдирательство терпимо, не відомо, за що.

Хлест. Від кого?

Один купець. Та все від городничого тутешнього. Такого городничого, пане наш милостивий, ніколи ще не було. Такі обиди чинить, що й сказати не можна. Постоями зовсім замучив, хоч вішайся. Не по правді робить. Ухопить за бороду й каже: „ах ти, татарине!“, ій-Богу! Коли-б сказати, яку непощану до його, чи там що, а то ж ми порядок знаємо; що там слід на сукню жінці його, чи дочці—ми супроти цього нічого не маємо. Коли ж ні, бачите, йому цього мало—й же, Богу! Прийде до крамниці і, що не попада, тягне. Сукна вздригти штуку, каже: „е, любий, це гарне сукенце! віднеси до мене“. Ну що робити? несеш, а в штуці буває іноді аршин п'ятьдесят!

Хлест. Невже? От, шахрай!

Купець. Йі же, Богу! Такого городничого ніхто з старих людей не пригадає! Як тільки його углядиш, то так все й ховаш в крамниці! Та що й казати: не те, щоб що-небудь путнього, але усяку пакість бере: чорнослив такий, що років яких сім лежить у бочці, що мій прикащик не буде Істиною, а він цілою жменею запихається. Іменинник буває на Антона, то вже чого, чого не нанесуть, просто сказати: ні в чім немає недостатку; ні, ще давай! Каже й на Онопрія його йменини. Що маєш робити? I на Онопрія несеш.

Хлест. Та це ж просто розбійник якийсь!

Купець. Істино. А попробуй суперечити,—наведе в будинок цілий полк на постой. А коли що,—запрє двері: — Я тебе, каже, не буду бить чи там тортури, це, каже, законом заборонено, а ти у мене оселедчика попоїси.

Хлест. От здирщик! Та за це просто на Сибір!

Купець. Та вже куди ваша милость його не за-
проторить, все буде гаразд, аби від нас куди-небудь
далі. Не погордуй, батечку наш, хлібом-сіллю: кланяє-
мось тобі цукром та кульком вина.

Хлест. Е, ні, ні, ви собі не думайте. Я не беру
зовсім ніяких хабарів. Як би ви, примірно, позичили
мені карбованців триста, ну то інша річ, в борг я мо-
жу взяти.

Купці. З радістю, батьку наш! (*Виймають зроїї*).
Та що там три сотні? Краще вже візьміть п'ять сотень,
тільки порятуй.

Хлест. Нічого там з вами робить, в борг візьму
вже й п'ятьсот, хай буде по вашому, я не суперечу.

Купці. (*Підносять на срібному д'юоді*). Коли вже ла-
ска, візьміть і підносик.

Хлест. Ну, щож, нічого з вами робить, візьму
вже й підносик.

Купці. Та вже за одним заходом візьміть і
цукор.

Хлест. Е, цього вже ні. Я хабарів не беру ні-
яких.

Йосип. Ваше високоблагородіє, чому ж ви не
берете? Візьміть. В дорозі все згодиться. Давай сюди
голову і куферки давай сюди, все згодиться. А те що?
Мотузочка! Давай і мотузочку, і мотузочка в дорозі
знадобиться, що-небудь поламається, або там що, що,
привязати буде чим.

Купці. Так вже зробіть ласку, ваше сіятельство!
Як що вже й ви не уважите нашому проханню, то
вже й не знаємо, що й робить! тоді просто хоч ві-
шайся!

Хлест. Конче, конче, я постараюсь. (Купці виходять, чутно голос: „Ні, ти не смієш мене не пустити, я й на тебе буду йому скаржитись. Та ти не штовхайся!“.

Хлест. Що там ще? (Підходить до вікна). А що там, молодице, скажеш?

Голос жіночий. До твоєї милости. Накажи пропустить.

Хлест. (у вікно), Пропустить їх.

ЯВА 11.

Хлестаков, слюсарша і унтер-офіцерша.

Слюс. (Кланяється в ноги). До вашої милости.
Унт.-оф. Вашої милости прошу.

Хлест. Та що ви за люди?

Унт.-оф. Жінка унтер-офіцера Іванова.

Слюс. Слюсарша, тушецня міщенка, Хавронія
Петровна Підшльопкина, батьку мій.

Хлест. Стій, перш хай одна говорить. Що тобі треба.

Слюс. До вашої милости, на городничого скаргу
маю. Бодай на його голову все лихе! Щоб йому і дітям
його, і дядькам його, і тіткам, і всьому його га-
рючому кодлу ні на цім, ні на тім світі добра не було!

Хлест. Та що таке?

Слюс. Чоловіка моого в москалі віддав і черга
на нього не випадала, розбійник клятий! І права такого
нема, він—жонатий.

Хлест. Та як же він міг це зробити?

Слюс. Зробив, мотюга клятий, зробив!—Бодай
його Бог побив і на цьому і на тому світі. Щоб йому,
коли тітка є, то її тітці його після смерті під самим
носом три роки здохлятиною смерділо, і батькові його,

коли ще живий, щоб здох, як собака без покаяння, або чим удавився! Слід було взяти сина кравця, а той—п'янюга, а батьки—багаті, хабаря підсунули, тоді він присікався до сина крамарихи Пантелеїової, а Пантелеїева прислава три сувої полотна його жінці, тоді він до мене.—„На що, каже, тобі чоловік, він, каже, тобі не гожий!“ Я те знаю, чи він гожий, чи ні, це мое діло, катюга клятий! Він, каже, злодій, хоч він, каже, ще й досі нічого не вкрав, то все одно, говорить, украде, його все одно на той рік візьмуть в некруті. А мені тепер як без чоловіка, злодюга?! Щоб тобі і всій рідні твоїй не довелося світу Божого бачити! А коли теща є, то щоб і тещі!

Хлест. Добре, годі, гаразд. А ти? (*Випроваджує її*).

Слюс. (*Виходючи*). Не забудь же, батечку мій, Будь милостивий!

Унт.-оф. На городничого, батечку наш, скаржиться прийшла.

Хлест. Що там? Кажи коротко.

Унт.-оф. Випоров різками, батечку!

Хлест. Як?

Унт.-оф. Помилка вийшла, батечку мій! На базарі баби, наші перекупки, побились, а поліція на саму бійку не встигла, вхопила мене та так відмантачила, що два дні сісти не змогла.

Хлест. Ну що ж його тепер робить?

Унт.-оф. Та робить тепер, звісно, нічого, але за таку помилку хай хоч штрап заплатить. Це вже мое щастя, його помилка, а гроші мені тепер дуже потрібні.

Хлест. Добре, добре. Іди собі, йди. Я зроблю розпорядок. (*У вікно висовуються руки з проханнями*). Та що там ще? (*Підходить до вікна*). Не треба, не хочу. Не

треба. (*Одійшов*). Обридили, чорт вас бери! Не пускай, Йосипе!

Йосип. (*Кричить у вікно*). Ідіть, ідіть собі. Ніколи, приходьте завтра! (*Двері відчиняються і висовується якась постать в фризованій шинелі, з неголеною бородою, опухлою губою і перевязаного щокою; за нею далі видно кілька інших*). Геть, пішли! Чого лізете? (*Упирається першому руками в жасіт, випицюючи його; разом з ним виходить в прихожу, зачинає за собою двері*).

Я ВА 12.

Хлестаков п'є воду. Входить Марія Антонівна.

Мар. Ант. Ах!

Хлест. Чого це ви так злякалися? Панно красна?

Мар. Ант. Ні, нічого, я не злякалась.

Хлест. (*Хизується*). Мені дуже приємно, моя панно-красна, що ви приняли мене за такого чоловіка, котрий... смію спитати: куди ви наважились бути тут?

Мар. Ант. Я нікуди не йшла.

Хлест. Від чого ж то, примірно, ви нікуди не йшли?

Мар. Ант. Я думала, чи нема тут мами??

Хлест. Ні, мені хотілося-б знати, від чого це ви нікуди не йшли?

Мар. Ант. Я вам не перешкодила? Ви працювали по важливих справах?

Хлест. (*Пишається*). Так, але ваші очі кращі ніж важливі справи. Ви ніколи мені перешкодить не можете, навпаки,—ви можете дати мені тільки саму втіху.

Мар. Ант. Ви розмовляєте по столичному.

Хлест. Задля такої чарівної панни, як ви? Чи можу хоч на хвилину вважати себе щасливим тим, що

запропоную вам стільця? Але ні, вам слід не стільця, а трон!

Мар. Ант. Я не знаю... мені конче треба йти.
(Сіла).

Хлест. Яка у вас чудова хусточка!

Мар. Ант. Ви глузуете. Вам аби тільки сміятись з провінціялів.

Хлест. О, як би я хотів бути вашою хусточкою, щоб повсяк час обнімати вашу чарівну шийку!

Мар. Ант. Я вас зовсім не розумію, про що ви говорите? Про якусь хусточку... Сьогодня якась така година.

Хлест. Але ваші устоинки краї за всяку погоду.

Мар. Ант. Ви все щось таке... Я хотіла вас просить, щоб ви написали мені на спомин які-небудь вірші до альбому. Ви певне їх знаєте чимало?

Хлест. Задля вас, моя панно красна, що хочете. Скажіть, які вам вірші?

Мар. Ант. Які-небудь такі—гарні, нові.

Хлест. Що там вірші? Я їх безліч знаю!

Мар. Ант. Ну скажіть же, які ви мені напишите.

Хлест. Навіщо казати? Я їх так знаю.

Мар. Ант. Я дуже люблю вірші.

Хлест. У мене їх безліч всяких. Хоч би й ці: „О ти, що з горя і ні за що до Бога квилиш, чоловіче!“. Ну, і інші... Тепер не згадаю; але це нічого. Я вам краще замісць цього про своє кохання скажу, яке від вашого чарівного погляду... (Присовується).

Мар. Ант. Про кохання? Я не розумію, що то кохання. Я ніколи не знала, що то за кохання. (Відсовується).

Хлест. Чого ж ви відсовуєтесь від мене? Нам краще сидіти близче один біля одного.

Мар. Ант. Чого ж близько? Все одно і здалека.

Хлест. (Присовується). Чому ж здалека? Все одно зближька.

Мар. Ант. (Відсовується). Та за для чого ж це?

Хлест. (Присовується). Та воно так здається тільки, що близько, а ви собі уявіть, що це далеко.

Мар. Ант. (Дивиться у вікно). Що це таке, наче б то щось полетіло? Сорока чи якась інша птиця?

Хлест. (Цілує її в плече і, дивлячись, у вікно). То сорока.

Мар. Ант. (Встає збентежена). Ні, це вже занадто!.. Яка нахабність!

Хлест. Прошу вибачить, панно красна. Я це зробив від широго кохання, ій Богу, від кохання.

Мар. Ант. Ви собі уявляєте мене за таку пропінціялку... (Хоче йти).

Хлест. (Притримує її). Від кохання, ій Богу, від кохання. Я так тільки пожартував. Марія Антонівна, не гнівайтесь. Я навколошках прошу вибачить мені. (Стає навколошки). Простіть, простіть, гляньте я навколошках перед вами.

Я В А 13.

Ті-ж і Ганна Андрієвна.

Ган. Андр. (Углядівши Хлестакова навколошках). Ах, який пасаж!

Хлест. А, чортяка-б тебе взяла!

Ган. Андр. Це що таке? Що це за авантюри?

Мар. Ант. Я, мамочко...

Ган. Андр. Геть відціля. Чуєш? Геть мені зараз! І не смій мені на очі з'являтись! (*Марія Антонівна виходить*). Перепрошу, але я так здивована всім, що тут бачила.

Хлест. (*На-бік*). І ця теж ще нічого собі! (*Кидатися навколошки перед нею*). Пані мое кохана! Ви бачите самі, що я тану від кохання до вас, як свічка на вогні.

Ган. Андр. Що? Ви навколошках? Ах, встаньте, встаньте! Тут брудна підлога!

Хлест. Ні, навколошках, конче навколошках, я хочу знати, що таке мені судилося. Життя чи смерть?

Ган. Андр. Але прошу, я не розумію ваших слів. Коли не помиляюсь, ви робите декларацію з приводу моєї дочки?

Хлест. О, ні! Я кохаю вас. Життя мое висить на волосинці. Коли ви відкинете мое кохання, кохання до вас, то я не вартий земного існування! З жагучим полумнем в душі прошу вашої руки!

Ган. Андр. Але дозволю собі вам нагадати, я у всякім разі... я заміжня...

Хлест. Це нічого. Кохання не робить ріжниці. Ще краще. Ще Карамзин сказав: „Закони судять“. Ми втічено в тіні струменю... Руку вашу, прошу руку.

Я В А 14.

Ti-ж i Марія Антонівна (вбігає).

Мар. Ант. Мамочко, татко сказали, щоб ви... (*Побачивши Хлестакова навколошках*). Ах, який пасаж!

Ган. Андр. Ну, що тобі? Чого? За чим? Що за віялка така. Раптом прибігла, як очмаріла кішка! Ну, що

ти знайшла такого дивного? Що тобі в голову ввійшло? Не мов-би як трьохлітка. Не похоже, не похоже, навіть, щоб тобі було вісімнадцять літ; я вже не знаю, коли ти порозумнішаєш! Коли ти будеш поводитись, як то слід вихованій дівчині, коли ти зрозуміеш, що то є солідність поводження?

Мар. Ант. (*Крізь сльози*). Я, мамочко, не знала!

Ган. Андр. У тебе завжди в голові протяги. Ти береш приклад з дочки Ляпкина-Тяшкина. Чого тобі дивиться на іх? У тебе є зразок інший—перед тобою мати твоя. От від кого ти повинна брати зразок!

Хлест. (*Хапає за руку дочку*). Ганно Андріївна, не суперечте моєму благополуччю, благословіть вічне кохання.

Ган. Андр. (*Здивовано*). То ви про неї?

Хлест. Рішайте. Життя чи смерть?

Ган Андр. Ну що, бачиш ти, дурна, бачиш! З-за тебе, такого сміття, гість стоїть навколошках, а ти прибігла як божевільна. Ну, от слід би, щоб я не згодилась, бо ти не варт такого щастя.

Мар. Ант. Мамочко, я не буду, їй-Богу, ніколи не буду!

Я ВА 15.

Ті-же і городничий (захекавшись).

Город. Ваше превосходительство! Не губіть, не губіть.

Хлест. Що з вами?

Город. Там купці скаржились на мене, вашому превосходительству. Честью запевняю, що й половини правди нема в тім, що вони казали. Вони самі обміряють і обкрадають народ. Унтер-офіцерша набрехала

вам, буцім то я Й вибив різками; вона бреше, їй-Богу, бреше. Вона сама себе вибила різками.

Хлест. Хай вона провалиться та унтер-офицерша; не до неї мені тепер.

Город. Не вірьте, не вірьте. Це такі брехуни... Ім навіть мала дитина не повірить. Вони всьому місту відомі, які брехуни. А що тичеться до шахрайства, то смію сказати, це такі дури світи, яких світ мало родить.

Ган. Андр. Та чи ти знаєш, яку честь нам робить Іван Олександрович? Він просить руку нашої Марусі.

Город. Куди? Куди? З глузду з'їхала, старенька! Не гнівайтесь, ваше превосходительство, вона у мене трохи придуркувата, така ѹ й мати була.

Хлест. Та я навсправжки прошу руку. Я закохався.

Город. Не можу вірити, ваше превосходительство!

Ган. Андр. Та кажу-ж тобі.

Хлест. Я не жартуючи це вам кажу. Я від кохання можу збожеволіти.

Город. Не смію вірити, не достойний такої чести?

Хлест. Так коли ви не згодитесь віддати за мене Марію Антонівну, то я чорт зна що готов...

Город. Не можу вірити. Ви жартуєте, ваше превосходительство!

Ган. Андр. От ще одоробло! Та тобі ж кажуть.

Город. Не можу вірити.

Хлест. Віддайте, віддайте! Я чоловік запальний! Я можу зробить усе. А коли я застрелюсь, то вас під суд oddадуть.

Город. Ой, Боже ж мій! Я, ти же ти не винен, ні тілом, ні душою. Не гнівайтесь! Робіть так, як вашій милості бажано. У мене тепер в голові таке... Я вже ти сам не знаю, що робиться. Я таким дурнем зробився, яким ще ніколи зроду не був.

Ган. Андр. Ну, благословляй. (Хлестаков підходить з Марією Антонівною).

Город. Хай вас Бог благословить. А я тільки не винен. (Хлестаков цілується з Марією Антонівною. Городничий дивиться на них). Що це за чортячина? Справді. (Протирає очі). Цілються. От, Боже мій, цілються. Справді—жених! (Підскакує з радощів). Ай, Антін! Ай, Антін! От так городничий! Он куди пішло!

Я В А 16.

Ti-же і Йосип.

Йосип. Коні готові.

Хлест. Ага... добре... я зараз...

Город. Як? Ви ідете?

Хлест. Так, йду.

Город. А як же тебе... Ви, мені здавалось, натякали на весілля?

Хлест. А це пусте... На одну хвилинку тільки, на один день до дядька—багатий дідок! а завтра вернусь...

Город. Не смію суперечити, в надії благополучного повороту.

Хлест. Як же, як же, я в мент! Прощайте, мое кохання! Ні, просто не можу виявити. Прощайте, мое серденько! (Цілує ти руку).

Город. Може чого на дорогу потрібно? У вас, здається грошей обмаль?

Хлест. О, ні, це зайве. (*Подумавши*). А про те, коли можна,—дайте.

Город. Скільки вам потрібно?

Хлест. Та от—тоді ви дали двісті, правда, не двісті, а чотиріста, я не хочу користуватись з вашої помилки, так і зараз дайте стільки ж, щоб вже було рівно вісімсот.

Город. В той же мент. (*Виймає гроши*). Ще, як на щастя,—самі новенькі папірці.

Хлест. Ага. (*Бере і роздивляється гроши*). Це дуже добре! Це, кажуть, нове щастя, коли новенькими папірцями!

Город. Істино, істино.

Хлест. Прощайте, Антоне Антоновичу! Дуже вам вдячний за вашу гостинність. Я, признаюсь вам, від щирого серця, мене ніде та... щиро не вітали! Прощайте, Ганно Андрієвно! Прощайте мое серденько, Marie Антонівно! (*Виходить*).

З а л а ш т у н к а м и.

Хлест. Прощайте, янголе моєї душі, Marie Антонівно!

Город. Та як же це ви? Просто на перекладних йдете?

Хлест. Я вже звик до цього. У мене голова болить від ресор.

Візник. Тпру... у... у...

Город. То треба б хоч чим небудь застелити, якимсь там килимком. Постривайте! Я звелю принести килимок.

Хлест. Ні, ні, не треба. Це пусте. А то, хай дадуть і килимок.

Город. Гей, Явдох! Побіжи в комору і принеси
килим найкращий, той що по блакитному полю,
персидський, хутчий!

Візник. Тпр...

Город. Так коли ж, скажіть, вас сподіватись
назад?

Хлест. Завтра, або найпізніше—після завтряго.
Йосип. А, це килим? Давай його сюди. Клади
так. Тепер давай з цього боку сіна.

Візник. Тпру...

Йосип. З цього боку. Сюди! Ще. Добре, годі,
добре, буде. (*Б'є рукою по килимі*). Тепер сідайте, ваше
благородіє.

Хлест. Прощайте, Антоне Антоновичу!

Город. Прощайте, ваше превосходительство!

Жіночі голоси. Прощайте, Іване Олександро-
вичу!

Хлест. Прощайте, мамочко!

Візник. Гей, ви, хлопчики—молодчики!

(*Дзвінок дзвенить*).

Z A B I C A.

ДІЯ V.

ЯВА 1.

*Та-жі кімнати. Городничий, Ганна Андріївна і Марія
Антоніона.*

Город. Що, Ганно Андрієвно? Чи думала ти коли-небудь про це? Оце—так багатий скарб. А ну, признаїся одверто, що тобі і в сні не верзлось щось подібне—просто з якоєсь городничихи-та зразу—фу, яка чортячина. З яким дияволом поріднилась...

Ган. Андр. І зовсім ні, я давно це знала. Це тобі здається чимсь таким, справді, надзвичайним, бо ти простий чоловік і ніколи не бачив порядних людей.

Город. Я сам, моя люба, чоловік статечний. А все таки, як подумаєш, Ганно Андрієвно, які ми тепер з тобою птиці стали. А, Ганно Андрієвно? Високого льоту, чорт забірай! Постривай же, я тепер підсиплю перцю всім тим, що любить подавати скарги та на-клепи! Гей, хто там? (*Увіходить квартальний*). А, це ти, Іване Карповичу. А ну, поклич-но сюди, брат, купців; я їх, каналій!.. Скаржитись на мене! А прокляті іуди! Постривайте-ж, голубчики! Перше я вас годував до вусів тільки, а тепер нагодую до самої бороди. Запиши мені всіх, хто тільки ходив скаржитись на мене, а найперше всього писак, писак, що строчили їм прохання. Та об'яви всім, щоб знали, що от, мовляв, яку честь Бог послав городничому, що віддає свою дочку, не те що за якого-небудь там простого чоловіка, а за

такого, що ще й на світі не бувало, що може не то що, а все зробить, все, все. Всім скажи, всім, щоб всі знали. Кричи на весь світ, дзвони у всі дзвони, чорт забірай! Вже коли свято, так свято. (*Квартальний пішов*). Так то, Ганно Андрієвно! Ну, як же ми тепер, де будемо жити, тут чи в Петербурзі?

Ган. Андр. Натурально, в Петербурзі. Як то можна тут заставатися?

Город. Ну, коли в Петербурзі, то й у Петербурзі, а добре-б і тут. А як думаєш, городничество к чорту, Ганно Андрієвно?

Ган. Андр. Ну, натуральне, що таке городничий?

Город. А воно, як думаєш, Ганно Андрієвно, тепер то вже певно можна ранг більший піймати, коли він за панібрата зо всіма міністрами і до царя Іздить, то зможе стільки рангів надавати, що згодом можна навіть до генерала достукатись. Як ти думаєш, Ганно Андрієвно? Можна до генерала достукатись?

Ган. Андр. Отак цак! Звичайно можна.

Город. А, матері його ковінька! славно бути генералом. Кавалерю повісять тоді через плече. А яку кавалерю краще, Ганно Андрієвно, червону чи блакитну?

Ган. Андр. Звичайно блакитну краще.

Город. Еге, бач чого закортіло! Добре буде й червону. Через що хочеться бути генералом? Через те-що, примірно, трапиться іхати куди-небудь, фельд'є-гері і значкові полетять скрізь попереду: „коней!“ І всі на станціях нікому не дадуть, всі дожидають: вся-кі там титулярні, капітани, городничі, а ти собі й гадки не маєш. Обідаєш десь у губернатора, а город-ничий там стій! Хе-хе-хе. (*Заливається зо сміху*). От що, вабить, матері його ковінька!

Ган. Андр. А тобі завжди щось неподібне в голові малиється. Ти повинен пам'ятати, що треба весь свій стан перемінить, що твої знайомі будуть не які-небудь, то суддя—псюрник, з котрим ти йдиш зайців ловить, або Земляника, навпаки,—знайомі у тебе будуть люди з самим делікатним поводженням: графи і всі світські. Тільки я боюсь за тебе, ти иноді таке неподібне слово ляпнеш, якого в поряднім колі ніколи не почуєш.

Город. Що там слово, воно нікому не шкодить!

Ган. Андр. Воно, коли ти був городничим, інша річ, а там життя зовсім інакше.

Город. Так, а там, кажуть, є дві рибки: рябушка і корюшка, такі, що аж слинка тече, як почнеш їсти.

Ган. Андр. Йому аби тільки рибки! Я не іначе згожуюсь, як тільки наш будинок повинен бути першим в столиці, і щоб в моїй кімнаті було таке амбрe, щоб не можна було увійти, а треба заплющивши очі, отак. (*Показує, заплющає очі й нюхає*), Ах, як гарно!

Я ВА 2.

Ti-же і купці.

Город. А, здоровенькі були, соколики!

Купці. Доброго здоровля бажаємо, батьку наш.

Город. Що, голубчики? Як ся маєте? Як крам іде ваш? Що, самоварники, аршинники—скаржитись? Що, взяли в обидві жмені? От, думали, зараз його в тюрьму засадять! А чи знаєте ви, сто чортів і одна відьма вам в зуби, що...

Ган. Андр. Ох, Боже мій! Які ти, Антоне, слова говориш.

Город. (*Сердито*). А, не до слів мені тепер. Знайде ви, що той самий чиновник, якому ви скаржились, жениться тепер на моїй дочці? А, що? Що тепер скажете? Тепер вже я вас... Обманювати народ... Зробиш підряд з казною на сто тисяч, обмотаєш її, поставивши гнилого сукна, а потім жертвуюеш двадцять аршин, та ще давай тобі нагороду за це! Та коли-б довідалися, так тоді-б... Ще й пузо висовує наперед, він, бачиши, купець, його не руш... Ми, каже, і дворянам не уважим! Та дворянин... ах ти, морда собача! Дворянин вчиться всяких наук, його хоч і парять в школі різками, так за діло, щоб він зновував, в чим користь. А ти—що? Починаєш шахрайством, тебе хазяїн б'є за те, що не вмієш обманювати. Ще, смаркач, паршук, отченаша не вмієш, а вже обмірюєш; а як пузо тобі розіпре, кешені понабиваєш, то зараз і носа задираєш! Ось бо то, я яка птиця. Від того, що ти шіснадцять самоварів віжлуктиши в день, то від того і губу копилиш! Та плювати я хотів на твою голову й на твою поважність!

Купці. Винні ми, Антоне Антоновичу, вибач!

Город. Скаржитися! А хто тобі поміг в шахрайстві, коли ти будував міст, та показав дерева на двадцять тисяч, коли його і на сто карбованців там не було? Га? Я поміг тобі, цапина твоя борода. Ти це забув, га? Та мені тільки пальцем було кивнути і запроторить би тебе в Сибірику. Що скажеш, га?

Купець. Як перед Богом, Антоне Антоновичу! Лукавий попутав. І онукам закажемо скаржитися. Вже що хочете, яке хочете задоволення, тільки не гнівайтесь!

Город. Не гнівайся! Тепер ти у мене в ногах лагиши, а від чого? Від того, що моя зверху, а нехай би хоч трохи на твій бік перетягло, то ти б мене, ка-

налія, вткмачив би в самісеньке багно, та ще б і дрючком зверху притокмачив.

Купці. (*Кланяються йому до ніг*). Не погуби, Антоне Антоновичу!

Город. Не погуби! Тепер не погуби, а тоді що? У, я б вас. (*Махнув рукою*). Ну, нехай Бог простить. Годі. Я незлопам'ятний, тільки тепер дивись, держи вухо вгору! Я віддаю дочку не за кого-небудь, не за якого-небудь там дворянина; щоб вітання було, розумієш? Не те, щоб відкараскатись якимсь-небудь там баличком, а чи головою цукру... Ну, ідіть з Богом... (*Купці виходять*).

Я В А 3.

Ti-ж, Amos Fedorovich, Artem Pilipovich, потім Rostakivskyj

Ам. Фед. (*Ще біля дверей*). Вірить, чи не вірить поголосці, Антоне Антоновичу? Вам з неба впало несподіване щастя?

Арт. Пил. Маю честь віншувати з несподіваним щастям. Я душою зрадів, почувши тебе. (*Підходить до ручки Ганни Андріївни*). Ганно Андрієвно! (*Підходить до ручки*) Маріє Антонівно! (*Віншає до другого*)

Рост. (*Входить*). Антоне Антоновичу. Віншую! Хай Господь Бог продовжить вам і молодим життя. Да благословить потомство числено, онуків і правнуків. Ганно Андрієвно! (*Підходить до ручки*). Маріє Антонівно! (*Підходить до ручки*).

Я В А 4.

Ti-ж, Korobkin з синкою і Lulokhin.

Короб. Маю за честь віншувати Антона Антоновича, Ганну Андрієвну, Марію Антонівну. (*Підходить до ручки обох дам*).

Жінка Короб. Від широго серця вітаю вас,
Ганно Андрієвно, з таким щастям.

Люлю. Маю честь привітати, Ганну Андрієвну.
(Підходить до ручки). Маріє Антонівно, маю за честь він-
шувати! (Підходить до ручки).

Я В А 5.

*Гості в сурдатах, фраках, підходять спершу до ручки Ганни
Андрієвни і говорять: „Ганно Андрієвно“, потім до Марії Ан-
тонівни, говорять: „Маріє Антонівно“. Бобчинський і Добчин-
ський проштовхуються).*

Бобч. Маю честь привітати.

Добч. Антоне Антоновичу, маю честь віншувати.

Бобч. З благополучним слuchaєм.

Добч. Ганно Андрієвно!

Бобч. Ганно Андрієвно! (Обидва підбігають разом
до ручки і стукаються лобами).

Добч. Маріє Антонівно! (Підходить до ручки). Здо-
ровлю вас. Ви будете в щасті жити, в золотій сукні
ходити і всякі делікатні супи їсти і дуже, дуже весело
бavitи час.

Бобч. (Перепиняє). Маріє Антонівно! Поздоровляю.
Дай вам Боже всякого багацтва, червонців і синка та-
кого мацюпусенького, от такого (показує рукою), щоб
можна було на долоню посадити. Еге. І він все буде
кричати: уа... уа... уа...

Я В А 6.

Ще гості підходять до ручки, Лука Лукич з жінкою.

Лука Лук. Маю честь...

Його жінка. (Біжить наперед). А я так зраділа,
так зраділа. Кажуть мені: Ганна Андрієвна віддає дочку

заміж. Ой Боже-ж мій, думаю собі, і так зраділа, що кажу чоловікові: „слухай, Луканчик, от яке щастя Ганні Андрієвні“. Ну, думаю собі, слава Богу, та й кажу йому: „я так зраділа, що згорю від бажання привітати Ганну Андрієвну“... Ох, Боже мій, Боже мій, думаю собі, Ганна Андрієвна і чекала гарної пари задля своєї дочки, а тепер, щастя їй усміхнулося, і так склалось, як їй колись бажалось; і так кажу вам зраділа, що вже не змогла й говорити. Сижу та й плачу, плачу так таки, аж умліваю... То вже Лука Лукич питав: „чого ти, Натусю, плачеш?“—Луканчик мій, кажу, я й сама не знаю, чого; а слізози так таки як річка льуться...

Город. Вельми вам вдячний, панове, прошу сідати. (*Гості сідають*).

Я В А 7.

Ti-ж, пристав і квартиральні.

Пристав. Маю за честь привітати вас, ваше високоблагородіє, і побажати вам благоденствія на многі літа.

Город. Спасибі, спасибі. Прошу сідати. (*Сідають*).

Ам. Фед. Але скажіть, будь ласка, Антоне Антоновичу, яким чином все це почалось, поступовий хід всього, твоє-то, діла.

Город. Хід діла надзвичайний, сам персонально зробив „предложеніє“.

Ган. Андр. Дуже делікатно і фешенебельно. Так все красно говорив. Каже: „я, Ганно Андрієвно, через те тільки, що вас поважаю за ваші достойнства“. І такий делікатний молодий чоловік, самих шляхетних правил. „Мені ви не повірите, Ганно Андрієвно, мені

життя не варт копійки, а тільки через те, що поважаю ваші рідкі качества“.

Мар. А нт. Мамочко! Це ж він мені все казав.

Ган. Андр. Помовчи, ти нічого не знаєш, а тільки не в своє діло втручаєшся. „Я, Ганно Андрієвно, дивуюсь“. І все такими улесливими словами розсипався... А коли я хотіла сказати: ми не сміємо думати про таку честь, він раптом упав передо мною на вколюшки самим шляхетним способом. „Ганно Андрієвно, каже, не робіть мене нещасним. Згодьтесь відповідати моїм до вас почуттям, а коли ні, я смертью покінчу мое життя“.

Мар. А нт. Ой, мамочко, він же це про мене все говорив..

Ган. Андр. Звичайно... і про тебе було, я ж не кажу що ні.

Город. І знаєте, навіть налякав, казав: „Застрелюсь. Застрелюсь, застрелюсь“. Говорить...

Де-які гості. Скажіть на милість!

Ам. Фед. Це штука!

Лука Лук. Це вже дійсно доля так на роду написала.

Арт. Пил. Яка там, панове, доля! Доля—дурниця! Заслуги, от що має вплив. (*На-бік*). І от якій худобі така честь! Дурням завжди щастя само в рот лізе.

Ам. Фед. Я тепер, коли хочете, Антоне Антоновичу, продам вам того песика, що ви торгували.

Город. Е, ні, вже мені тепер не до песиків.

Ам. Фед. Ну, як хочете, коли-небудь на другій собаці зайдемось.

Жінка Короб. А я, Ганно Андрієвно, ви не повірите, яка я рада, що вам таке щастя!

Короб. А де-ж тепер, коли можна дізнатися, великий гість? Я чув, що він поїхав кудись.

Город. Так, він поїхав на один день по дуже важній справі.

Ган. Андр. До свого дяді, щоб попросити благословення.

Город. Попросить благословення, але завтра... чх... (Чхає. Здоровання зливаються в загальний гомін). Вельми вдячний. Але завтра й назад... (Знов чхає і знов привітання гомін, але чутъ поміює ними і інші голоси).

Пристав. Здоровля бажаємо, ваше благородіс.

Бобч. Сто літ і лантух червінців.

Добч. Продовж, Господи, на сорок сороків.

Арт. Пил. Щоб ти здох.

Жінка Короб. Щоб тебе чортяка вхопила.

Город. Вельми дякую, тогож і вам бажаю.

Ган. Андр. Ми тепер ухвалили жити в Петербурзі. А тут, правду кажучи, таке повітря... сільське вже занадто... Кажучи правду, дуже неприємно... От і мій чоловік... він там буде генералом...

Город. Так, по правді казать, панове, я,—ковінька його матері,—дуже хочу бути генералом.

Лука Лук. І дай Боже бути їм!

Ростак. Що чоловік не зможе, то у Бога готове.

Ам. Фед. Великому кораблю,—велике море.

Арт. Пил. По заслuzі й честь...

Ам. Фед. (На-бік). От, справді, встругне штуку, коли в генерали влізе. А юному генеральство й личить, як корові сідло. Е, ні, голубчику, далеко ходить; тут є й крапці за тебе, та й то ще не генералами.

Арт. Пил. (На-бік). Ач, чортяка-б тебе вхопила, вже в генерали лізе! Чого доброго може і буде. А у

його пихи, чорт його не взяв, досить. (До всіх). Тоді вже, Антоне Антоновичу, не забувайте й нас.

А м. Фед. І вже коли що трапиться, примірно, яка небудь потреба по справах, не оставте свою мілостю.

Короб. На той рік думаю везти свого синка до Петербургу на користь отчизні, то вже, будь ласка, зробіть йому протекцію, замісць батька рідного станьте йому сирітці.

Город. Я буду дуже радий чим небудь стати в пригоді.

Ган. Андр. Ти, Антосику, завжди обіцяєш. Перш за все ти не матимеш часу думати про це. Та й, взагалі, як можна, з якої речі, братъ на себе якісь обовязкові тягарні обіцянки.

Город. Чому ж, мила моя, іноді можна.

Ган. Андр. Хто каже! Звісно можна, але ж не для всякої дрібноти розпорощувати свою прихильність.

Жінка Короб. Чуств, як вона всіх нас третірує?

Гостя. Та хіба ви її не знаєте: вона завжди така, як то кажуть: „посади її тільки за стіл, то вона й ноги на стіл!”.

Я В А 8.

Ті-єс і поштмейстер увіходить з розпечатаним листом в руках.

Поштм. Дивовижне діло, панове! Чиновник, якого ми вважали за ревизора,—зовсім не ревизор!

Всі. Як—не ревизор??...

Поштм. Так таки зовсім не ревизор, я про це дізнався з цього листа.

Город. Що це ви? З якого листа?

Поштм. З його власноручного листа. Приносять, знаєте, до мене на пошту листа. Глянув я на адресу — бачу: Поштамська вулиця, я так і стерп. Ну, думаю собі, запевне найшов непорядки по поштовій часті і повідомляє начальство. Взяв та й розпечатав.

Город. Але, як же ви посміли?

Поштм. Вже й сам не знаю, якась невідома сила підштовхнула. Вже був покликав кур'єра, щоб одіслати штафетою, але цікавість така мене взяла, "якої я ще зроду не почував. Не можу, от почуваю, що не можу, так наче хто тебе гачком за душу тягне. В однім вусі чую, наче хтось каже: „ой не розпечатай, бо пропадеш, як собака в ярмарку“, а в другім, наче чортяка яка, шепоче: „розпечатай, розпечатай, розпечатай“. Як придавив я сургуч, то всі жили немов вогнем поняло, а як розпечатав, морозом по-за спиною посипало, їй-Богу правду кажу, морозом. Руки трусяться, в очах потемніло.

Город. Але як же ви посміли розпечатати листа такої довіреної персони?

Поштм. От в тім то й річ, що він не довірений, і не персона.

Город. А що ж він таке по вашому?

Поштм. Що? Ні се, ні те, а чорти батька зна що

Город. (Запалилочись). Як то ні се, ні те? Як ви смієте звати його ні сим, ні тим, та ще й чорти батька зна чим? Я вас під арешт.

Поштм. Хто? Ви?

Город. Щоб ви знали — я!

Поштм. А дауськи. Короткі руки!

Город. А чи ви знаєте, що він жених моєї доньки, що я сам буду вельможа, що я вас в саму Сибір запроторю.

Поштм. Ех, Антоне Антоновичу! Що таке Сибір—далеко вона та Сибір. А краще я вам прочитаю, панове, дозвольте прочитати листа?

Всі. Читайте, читайте.

Поштм. (Читає). „Спішино повідомляю тебе, душа Тряпичкіне, які зо мною чудеса! По дорозі обкарнав мене піхотний капітан так, що хазяїн трактирю хотів посадить мене в тюрму; як на щастя, мое Петербурзьке обличча і вбрания зробили своє діло, і все в місті признало мене за генерал-губернатора. Тепер я живу у городничого, жуірую і безпardonно ханьки мну біля його жінки і дочки... Пам'ятаєш, як ми колись з тобою бідували, обідали на дурницю, і як одного разу кондітер ухопив мене за комір, з приводу того, що я ззів кілька тістечок на рахунок аглицького короля. Тепер зовсім інше діло! Всі дають мені грошей в борг, скільки хочу. Орігінали надзвичайні! Мені задається, ти вмер би зо сміху. Я згадав, що ти пишеш де-які статейки, шкрабни лише де-що і про них. Перш за все—городничий дурний, як драній чобіт...

Город. Не може статься. Там цього нема!

Поштм. (Показує листа). Читайте самі.

Город. (Читає). Як драній чобіт! Це ж не можливо, це ви самі написали!

Поштм. Ну от, як же б я міг написати?

Арт. Пил. Читайте.

Лука Лук. Читайте!

Поштм. (Читає). Городничий дурний, як драній чобіт...

Город. Чорт зна що. Знов тієї-ж, наче воно там і так вже не написано.

альбом

Поштм. (Читає). Хм... Хм... Хм... драний чобіт.
Поштмейстер теж добрий чоловік. (Зупиняється). Ну,
тут він і про мене щось погане пише.

Город. Е, ні, читайте.

Поштм. Та навіщо?

Город. Е ні, чорта два! Коли вже читать,—то
читать. Читайте все.

Арт. Пил. Давайте сюди, я прочитаю. (Надягає
окуляри). Поштмейстер, як дві каплі води—сторож в де-
партаменті, Mixeїв, і теж, здається, мочить морду в го-
рільці.

Поштм. (До публіки). Паршивий хлопчесько, яко-
го слід випороть різками і більш нічого.

Арт. Пил. (Читає далі). Надзиратель над богоу-
годними інституці... (Замикається). і... і...

Короб. А чого ж це ви зупинились?

Арт. Пил. Та якось не ясно написано... а про-
те видко, що негідник...

Короб. Давайте сюди, я прочитаю, у мене крапі
очі, піж у вас. (Бере листа).

Арт. Пил. (Не дає). Ні, ні, постривайте, оце тіль-
ки одно місце не ясне, а там далі я вже розберу.

Короб. Давайте сюди, я вже знаю.

Арт. Пил. Прочитать я й сам прочитаю, даліше
вже все розберу.

Поштм. Ні, ні, читайте все. Раніше все читали.

Всі. Віддайте, Артеме Пилиповичу, віддайте лі-
ста! (До Коробкина). Читайте.

Арт. Пил. Зараз! (Віддає листа). От постривайте.
(Затулє пальцями). Ось відціля читайте. (Всі приступа-
ють до нього).

Поштм. Читайте, читайте! Дурниця, все читайте!

Короб. Надзиратель за богоугодними інституціями—Земляника—цілковито, як є свиня в ярмульці.

на відабо
Арт. Пил. (*До публіки*). Навіть і не розумію. Свinya в ярмульці?! Де, коли хто бачив свиню в ярмульці?

Короб. (*Читає далі*) Директор школи наскрізь просяк цибулею.

Лука Лук. Йй же Богу, зроду цибулі в рот не брав.

*а мусе
де городити
де віде
нужні від*
Ам. Фед. (*На-бік*). Слава Богу, що хоч про мене нічого нема.

Короб. (*Читає*). Суддя...

Ам. Фед. От тобі й маєш. (*Голосно*). Панове, я так думаю, що лист довгий, то нехай його чорти візьмуть, таке паскудство читати.

Лука Лук. Ні, ні!

Поштм. Ні, читайте.

Арт. Пил Е, ні вже, читайте.

Короб. (*Читає*). Суддя Ляпкин-Тяпкин високого штибу моветон... (*Зупиняється*). Знатъ французське слово.

Ам. Фед. А чорт його зна що воно означає. Добре ще коли тільки мошенник, а то може ще й того гірше!

Короб. (*Читає далі*). А про те народ хлібосольний і добродушний. Бувай здоров, душа Тряпичкіне! Я сам теж, як і ти, думаю вдаритись в літературу. Сумно, брат, так жити, хочеться харчу і для душі. Бачу сам, що треба б чим вищим занятись. Пиши до мене в Саратівську губернію, а звідти в Шідкотилівку. (*Перевертає листа і читає адресу*). Його благородію Івану Васильовичу Тряпичкіну, в С.-Петербургу, Поштамська вулиця, дім під числом дев'яносто сьомим, повернувшись в двір, третій поверх, праворуч.

Одна з дам. Який несподіваний реприманд!

Город. Оце зарізав, так зарізав! Убив! Убив, зовсім убив! Нічого перед собою не бачу, бачу тільки якісь свинячі пики, замісць обличча, а більше нічого... вернуть його, вернуть... (*Махає руками*).

Поштм. Де там його вернеш? Я, як на гріх, наказав смотрителю дати саму що ні на є найкращу трійку, та ще чорт надав дать і наперед такий наказ.

Жінка Короб. Оце так, от вже іменно справжня конфузія.

Ам. Фед. Одначе, чорти-б убили його батька, панове, він у мене взяв три сотні карбованців в борг!

Арт. Пил. У мене теж три сотні карбованців.

Поштм. (*Зітхнувшись*). У мене теж три.

Бобч. У нас з Петром Івановичем шістьдесят п'ять на асігнації.

Ам. Фед. (*Розводе руками*). Як же це справді, панове? Як же ми так спростоволосились?

Город. (*Б'є себе в чоло*). Як я,—пі як я, старий дурень! Зглузду з'їхав, немов очмарілій баран. Тридцять літ на службі, ні один купець, ні один підрядчик не міг мене обмотати, мотюг над мотюгами обдурював, пройдох і злодіїв таких, що весь світ обкрадали, ловив на гачок. Трьох губернаторів обдурив. Що там губернаторі?! (*Махає рукою*). Про губернатора нема чого говорити.

Ган. Андр. Але ж це неможливо, Антонику, він же заручився з Марусею.

Город. Заручився, заручився! Лізе в вічі з зарученням. (*Божевільно*). От, дивіться, дивіться весь світ, все християнство, всі дивіться, як в дурні... городничого. Так йому, так йому старому собаці. Дурня, йому дурня! (*Свариться собі самому кулаками*). Ех ти, товстосий песиголовець! Віскряка, каглову ганчірку визнав

за важну персону! От, він тепер по всіх шляхах дзвонить давоником. І рознесе на весь світ славу. Але цього мало: зробиться посміховищем! знайдеться який небудь скрипопер-писака, панеропсуватель, кумедію з тебе напишє. От що боличе! Раціг, званів не пошкодує і будуть всі дивитися, зуби шкірить і в долоні ляскати. Чого смієтесь? З кого смієтесь? З себе самих смієтесь! Ех, ви! (Стука від злости ногами по підлозі). Я б всіх отих скрипоперів! У, писаки, ліберали прокляті! Чортяче насіння! Гудзирим би вас всіх заввязав, на табаку б вас потер, та чортові б самому в шапку, в підкладку туди йом... (Показує кулаком і б'є закаблучками в підлогу. Після кількох хвилин мовчанки). І досі не можу опам'ятатися! От, вже правду люде кажуть: коли Бог захоче кого покарати, попереду розум відбере. Ну, що в цьому шмаркачеві було подібного до ревизора? Нічогісенько не було. Так таки а ні на макове зерно не було, і на тобі—всі: ревизор, ревизор! І який це чорт перший пустив поголоску, що він ревизор? Признайтесь.

Арт. Пил. (Розводить руками). І як це сталося, не розберу хоч убий! Так наче, який чорт туману напустив, всіх заслішив і попутав.

Ам. Фед. Та хтож пустив,—ось хто пустив, оці сватки. (Показує на Бобчинського і Добчинського).

Бобч. Хто, я? Й-же Богу, і не думав.

Добч. Я і сном і духом нічого.

Арт. Пил. Та звісно ж, ви.

Лука Лук. А як же! Прибігли, як божевільні з трактирю: приїхав... приїхав і грошей не платить... Найшли важну птицю.

Город. Натурально—ви! Баби ви, плетухи. Бре-
уни прокляті!

Арт. Пил. Бодай вас чортяка вхопила з вашим
евизором.

Город. Бігаєте тільки по місту та людей бала-
утите, цокотухи ви прокляті. Плітки сієте, сороки ку-
сті!

м. Фед. Чорти болотяні!

Лука Лук. Постоли драні!

Арт. Пил. Гиндики кишкаті. (*Всі обступають їх.*)

Бобч. Й-же Богу, це не я, це Петро Іванович.

Добч. Е, це вже вибачайте, Петро Івановичу! Ви
ерший тес то...

Бобч. І зовсім же ні, перше всього — ви!

Я ВА ОСТАННЯ.

Ti-ж і жандар.

Жанд. Чиновник, що приїхав по іменному велін-
ю з Петербургу, кличе зараз всіх вас до себе. Він
упинився в гостинниці. (Ці слова *немов громом бути всіх*
головах. Згук здивування вилітає з жіночих вуст, все що
було в русі, зупиняється, мов закамяніле.)

НІМА КАРТИНА

Городничий посередині, немов вкопаний стовб, розста-
вши руки і закинувши їх назад. Праворуч його — жінка і
очка замерли в руху до його всім тілом, біля їх поштмей-
тер з виразом знака запитання, повернувшись лицем до публіки,
і ним Лука Лукич — зляканій вираз лица. За ним, біля са-
мой авансцени, три дами — гости, притулівшись одна до
дної, з сатиричними виразами лиця з поводу семиї городни-
чого. Ліворуч городничого: Земляника, нахиливши голову на

бік, немов би до чого прислухається; за ним суддя—розставивши руки і присівши мало не до землі, з сиразом вуст, немов би хотів свиснути, або промовити: „на тобі!”. За ним Коробкин, повернувшись до публіки і прищупивши одно око з єхидною посмішкою, в бік городничого; за ним на самім краю сцени: Добчинський і Бобчинський, показуючи один на одного очища, а останні гості стоять просто, мов стовпі. Майже п'ятотри хвилини вся група стоїть в такім становищі: ^{не}рухомо.

З А В І С А П А Д А С.